

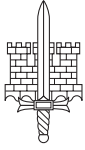
Maanpuolustuskorkeakoulu

Olli Harinen

VARUSMIESTEN MAANPUOLUSTUSTAHTO, KANSALLINEN IDENTITEETTI JA KOKEMUKSET PALVELUSAJASTA

Tuloksia puolustusvoimissa vuosina 2005–2009 tehdyistä
varusmieshaastatteluista

Maanpuolustuskorkeakoulu

Olli Harinen

**VARUSMIESTEN MAANPUOLUSTUSTAHTO,
KANSALLINEN IDENTITEETTI JA KOKEMUKSET
PALVELUSAJASTA**

**Tuloksia puolustusvoimissa vuosina 2005–2009 tehdyistä
varusmieshaastatteluista**

ISBN 978-951-25-2381-8
ISBN 978-951-25-2382-5 (PDF)
ISSN-L 1796-671x
ISSN 1796-671x (painettu)
ISSN 2242-5446 (verkkajulkaisu)

Taitto: Heidi Paananen / TKKK

Juvenes Print
Tampere
2013

Sisältö

LUKIJALLE	5
1. VUOSINA 2005–2009 TEHTYJEN VARUSMIES- HAASTATTELUIJEN TAUSTA, YLEISTAVOITTEET JA TOTEUTTAJAT	8
2. VARUSMIESHAASTATTELUISSA SELVITETTÄVÄT ASIAT	8
3. VARUSMIESHAASTATTELUIJEN KOHDEJOUKKO JA TUTKIMUSMENETELMÄT	9
4. VARUSMIESTEN YLEINEN MAANPUOLUSTUSTAHTO	12
4.1. Yleisen maanpuolustustahdon käsite ja sen mittaaminen puolustus- voimien tutkimuksissa	12
4.2. Yleisen maanpuolustustahdon taso	13
4.3. Yleinen asevelvollisuus	13
4.4. Uhkakuva	14
4.5. Kansallinen ja alueellinen identiteetti	14
4.6. Suomi verrattuna muihin maihin	17
4.7. "Miksi olisi puolustauduttava"	18
5. VARUSMIESTEN HENKILÖKOHTAINEN MAANPUOLUSTUS- TAHTO	22
5.1. Henkilökohtaisen maanpuolustustahdon käsite ja sen mittaaminen puolustusvoimien tutkimuksissa	22
5.2. Palvelusmotivaatio varusmiesaikana	23
5.3. Motivaatio tulla kertausharjoituksiin	25
5.4. Vapaaehtoinen maanpuolustustoiminta	27
6. VARUSMIESTEN KOKEMUKSIA PALVELUSAJASTAAN	28
6.1. Kantahenkilökuntaan kuuluvat kouluttajat	28
6.2. Varusmiesjohtajat	29
6.3. Ryhmäkiinteyden ja "henki" omassa ryhmässä	30
6.3.1. Ryhmäkiinteyden käsite	30
6.3.2. Varusmiesten ryhmäkiinteyden mahdollisesti vaikuttavia tekijöitä tutkimuskirjallisuuden valossa	31
6.3.3. Koulutusryhmien muodostaminen ja majoitusjärjestelyt eränä ryhmäkiinteyden mahdollisesti vaikuttavina varusmiesajan tekijöinä	32
6.3.4. Varusmieshaastattelujen tuloksia	34
6.4. Sosiaalinen pääoma eli varusmiehen tilanne varusmiespalveluksen jälkeen ja käsitys tulevaisuudesta, luottamus tulevaisuuteen	38

6.5.	Koulutuksen (ml. liikuntakoulutus) haasteellisuus ja mielenkiintoisuus.....	40
6.6.	Luottamus oman joukon sodan ajan suorituskykyyn	41
6.7.	Kokoavia mielikuvia varusmiesajasta: "inttimuistot" ja palvelusajan mielenkiintoiset elämykset.....	43
6.7.1.	Joitakin aikaisempien kirjallisten varusmieskyselyjen tuloksia	43
6.7.2.	"Inttimuistot" ja niitä synnyttävät varusmiesajan asiat	44
6.7.3.	Palvelusajan erityisen mielenkiintoiset tai jännittävät elämykset.....	46
6.7.4.	Joitakin näkökohtia varusmiesaikana koetuista "elämyksistä" ja koulutuksen mielenkiintoisuudesta	49
LÄHDELUETTELO.....		50

LUKIJALLE

Tässä raportissa julkaistaan tuloksia neljästä varusmiehiin kohdistuneesta haastattelututkimuksesta, jotka toteutettiin Niinisalossa Läntisen Maanpuolustusalueen sota- ja ampu-maharjoituksissa vuosina 2005, 2006 ja 2007 sekä puolustusvoimien pääsotaharjoituksessa vuonna 2009. Harjoitukset olivat Pouta 05, Helle 06, Paiste 07 ja Maanvyöry 09. Nämä tutkimukset, joissa haastateltavina oli lähes 250 varusmiestä, muodostavat puolustusvoimissa ainutlaatuisen tutkimussarjan, jossa kukin toisiaan seuraava tutkimus rakentuu edellisen tai edellisten pohjalle ja jossa mukana olleet ammattitutkijat kehittivät tutkimuskysymyksiä ja -metodia sarjan aikaisemmista tutkimuksista saamiensa kokemusten perusteella. *Suurin osa nyt käsillä olevan raportin sisältämistä tuloksista on aikaisemmin julkaisemattomia ja ne on aikaisemmin annettu vain sotaharjoitusten suunnittelijoiden tietoon.*

Tutkimuksissa selvitettiin varusmiesten maanpuolustustahtoa, johon sisältyvinä asioina käsiteltiin mm. varusmiesten kansallista ja alueellista identiteettiä, käsitystä Suomeen kohdistuvista turvallisuusuhkista, yleistä asevelvollisuutta ja syitä sille, miksi suomalaisen olisi tai ei olisi puolustauduttava aseellisesti, jos Suomeen hyökättäisiin.

Maanpuolustustahdon toisena elementtinä haastatteluissa kartoitettiin varusmiesten henkilökohtaista maanpuolustustahtoa. Tutkimuksissa pyrittiin paitsi kartoittamaan varusmiesajan palvelusmotivaatiota, myös jossakin määrin ennakoimaan henkilökohtaisen maanpuolustustahdon kehittymistä myös varusmiespalveluksen jälkeisenä aikana ja tämän vaikutuksia vapautusten hakemiseen kertausharjoituskäskyjen saapuessa. Tähän vaikuttavia varusmiesajan tekijöitä pyrittiin selvittämään.

Näiden yleisempien asioiden lisäksi selvitettiin käsityksiä omista kantahenkilökuntaan kuuluvista kouluttajista, omista varusmiesesimiehistä ja palvelustovereista. Näiden lisäksi selvitettiin mm. käsityksiä varusmiesaikana saadusta koulutuksesta sekä oman joukon (esim. jääkäriryhmä, joukkue, jaos, komppania) aseistuksesta ja suorituskyvystä nykyaikaisessa sodassa.

Haastatteluissa kerättiin lisäksi ryhmäkiinteystutkimuksia varten lähes "etnografisen" tarkkoja tietoja eräistä ruohonjuuritason asioista, kuten majoitusjärjestelyistä ja sa-ryhmien muodostamistavoista eri joukko-osastoissa eri vuosina sekä eräiden keskustelua herättäneiden asioiden kouluttamistavoista (vs. koulutuksesta annetut käskyt) perusyksiköissä.

Haastattelututkimusten eräänä tavoitteena oli myös täydentää samanaikaisesti eli vuosina 2005–2009 tehtyjä kaikkiin varusmiehiin kohdistuneita kirjallisia loppukyselyjä, joiden parissa kirjoittaja työskenteli ao. vuosina. Haastattelujen avulla voidaan avata joitakin niistä varusmiesten loppukyselyn tulosten tulkintamallien "mustista laatikoista", joita pelkän survey-metodologian käyttö yleensä aiheuttaa.

Haastattelut suoritettiin tarkoituksellisesti varusmiesten "loppusodassa" eli J-kauden viimeisessä sota- ja ampumaharjoituksessa, jotta vastaajilla olisi mahdollisimman realistinen kuva Suomen puolustusvoimista ja niiden suorituskyvystä, sekä omasta roolistaan ja omasta ja oman joukkonsa suorituskyvystä sodan ajan olosuhteissa. Ajallisesti tutkimukset haluttiin toteuttaa aivan palvelusajan lopussa, jolloin vastaajat ovat kokeneet jo lähes koko palvelusajan, ja kykenevät antamaan siitä ja sen tapahtumista ainakin jonkinlaisen kokonaisarvioinnin. TASI- tai KASI-simulaattoreiden ja harjoitusvastustajan käyttö viimeisessä J-kauden harjoituksessa antoi varusmiehille miehistötasoa myöten lisätietoa omasta ja oman joukkonsa suorituskyvystä, jota koskevia mielipiteitä varusmieshaastatteluissa kartoitettiin. Har-

joituksissa toteutettu joukkojen suorituskyvyn arviointi mm. simulaattoreita hyödyntäen sekä joukkojen ja yksilöiden näin saama palaute suorituksistaan edistivät tältä osin myös haastattelututkimuksen päämääriä.

Vuosien 2005, 2006 ja 2007 tutkimuksissa otanta oli suunniteltu siten, että tietoja saatiin paitsi yksittäisistä varusmiehistä, myös kokonaisista organisaatioista jääkäriryhmistä ja joukkueista (vast) varusmiesjohtajineen, ja näitä yhdistelemällä joissakin tapauksissa jopa perusyksiköistä ja joukko-osastoista.

Tutkijoina ja haastattelujen tekijöinä toimivat eri kokoonpanoissa kirjoittajan lisäksi psykologi, reservin majuri Antero Johansson, kapteeni Markku Väänänen ja YTK, reservin majuri Risto Sinkko. Nyt raportoitavien vuosina 2005–2009 tehtyjen haastattelututkimusten lisäksi tutkijoilla oli runsaasti aikaisempaa kokemusta myös muista varusmiehiin ja reserviläisiin kohdistuneista kenttätutkimuksista jopa 1990-luvun alusta alkaen. Everstiluutnantti (nyk. eversti) Jukka Oravan ja em. harjoitusten kouluttajien apu ja myönteinen suhtautuminen edesauttoivat suuresti tutkimusaineistojen keräämistä. Harjoituksissa olleilta kouluttajilta ja joissakin tapauksissa jopa paikalla olleilta joukko-osastojen ja joukkoyksikköjen komentajilta saatiin lisätietoja tutkittujen joukkojen taustoista ja harjoituksissa tehdyistä suorituskykymittauksista.

Kohteena olleet varusmiehet suhtautuivat tutkimukseen myönteisesti ja monien haastateltavien kanssa syntyi pitkäkököjäkin keskusteluja. Eräänä esimerkkinä haastattelujen käytännön toteutuksesta voi mainita vuoden 2006 haastattelujen aikaisen tapahtuman. Tutkija haastatteli itsekkin sammaleella maaten kahta taistelijaa, jotka olivat asemassa erään suon laidalla. Haastattelu keskeytyi tutkittavien lähtiessä hyökkäämään. Myöhemmin saman päivän iltana varuskunta-alueelle palattua a.o. jääkärit etsivät oma-aloitteisesti tutkijan käsiinsä ja ilmoittivat, että haastattelua voidaan nyt jatkaa.

Nyt julkaistava raportti perustuu alkuperäisten haastatteluaineistojen ja niistä tutkimusajankohtina ja myöhemmin tehtyjen yhteenvetojen lisäksi myös vuosien 2005, 2006, 2007 ja 2009 haastattelututkimuksista laadittuihin neljään julkaisemattomaan tutkimusselosteeseen. Nämä olivat:

- Harinen, Olli, Sinkko, Risto, Väänänen, Markku: Varusmiesten maanpuolustustahtotutkimus Niinisalossa Pouta 05:n ampumaharjoitusvaiheen aikana 19.–23.6.2005
- Harinen, Olli, Väänänen, Markku: Varusmiesten haastattelututkimus Niinisalossa Helle 06-harjoituksessa
- Harinen, Olli, Johansson, Antero, Väänänen, Markku: Varusmiesten haastattelututkimus Läntisen Maanpuolustusalueen Paiste 07-harjoituksessa
- Harinen, Olli, Väänänen, Markku: Varusmiesten maanpuolustustahto ja eräitä mielipiteitä Maanvyöry 09-harjoituksesta varusmieshaastattelujen valossa

Näistä vuosien 2006, 2007 ja 2009 tutkimusselosteet ovat kirjoittajan laatimia, joskin kaikki a.o. vuosien tutkimusryhmään kuuluneet toimivat haastattelijoina ja analysoivat eri tavoin tutkimusaineistoa vaikuttaen siten selosteisiin. Sen sijaan vuonna 2005 myös tutkimusselosteen kirjoittamiseen osallistuivat kaikki tutkimusryhmän jäsenet. Näin ollen kaikkiin nyt käsillä olevan raportin vuotta 2005 koskeviin kohtiin tulee merkitä lähdeviitteeksi tämän raportin lisäksi myös vuoden 2005 erillinen julkaisematon tutkimusseloste (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005).

Tämän tyyppisiin kenttätutkimuksiin itsekkin osallistunut professori Jukka Leskinen Maanpuolustuskorkeakoulun Käyttäytymistieteiden laitokselta on lukenut käsikirjoituksen ja antanut hyödyllisiä neuvoja raportin muokkaamiseksi.

Maanpuolustuksesta viime vuosina käydyssä keskustelussa on esiintynyt mielipiteitä, joiden mukaan nuorison kansallinen tai alueellinen identiteetti on siirtynyt eurooppalaisen tai jopa "globaalisen" identiteetin suuntaan, heidän käsityksensä uhkakuvasta poikkeaa aiemmasta ja heidän käsityksensä yleisestä asevelvollisuudesta on nykyään jo pitkälti erilainen kuin ennen. Näiden asioiden tarkemmaksi selvittämiseksi mm. nämä asiat ovat tämän haastattelututkimuksen kohteina. Monet varusmiesten maanpuolustusasenteista julkisessa keskustelussa esitetyt mielipiteet ja kannanotot ovat empiiristen varusmiestutkimusten puuttuessa perustuneet muuhun kuin tieteellisesti tuotettuun tutkimustietoon. Nyt käsillä olevan raportin tiedot perustuvat puolustusvoimien sotaharjoituksissa neljänä vuotena tieteellisin menetelmin kerättyyn ja analysoituun lähes 250 varusmiehen haastatteluaineistoon.

Tuusulassa 7.1.2013

Olli Harinen
 projektitutkija, ST, VTL
 Maanpuolustuskorkeakoulun Käyttäytymistieteiden laitos

1. VUOSINA 2005–2009 TEHTYJEN VARUSMIESHAASTATTELUIJEN TAUSTA, YLEISTAVOITTEET JA TOTEUTTAJAT

Tässä raportissa julkaistaan tuloksia neljästä varusmiehiin kohdistuneesta haastattelututkimuksesta, jotka toteutettiin Niinisalossa Läntisen Maanpuolustusalueen sota- ja ampu-maharjoituksissa vuosina 2005, 2006 ja 2007 sekä puolustusvoimien pääsotaharjoituksessa vuonna 2009. Harjoitukset olivat Pouta 05, Helle 06, Paiste 07 ja Maanvyöry 09.

Haastattelututkimuksilla pyrittiin mm.:

- keräämään koulutuspalautetta kunkin harjoituksen suunnittelijoille ja toteuttajille
- keräämään tietoa varusmiesten maanpuolustustahdosta ja siihen liittyvistä ja siihen vaikuttavista tekijöistä
- keräämään tietoa varusmiesten ryhmäkiinteydestä ja siihen vaikuttavista varusmiesajan tekijöistä
- kokoamaan tietoja eräistä kunkin vuoden ajankohtaisista aiheista (esim. syväjohtamisen koulutuksen toteutustavat joukko-osastoissa, jota koskevia tuloksia ei esitetä nyt käsillä olevassa raportissa)

Haastattelututkimusten eräänä tavoitteena oli täydentää samanaikaisesti eli vuosina 2005–2009 tehtyjä kaikkiin varusmiehiin kohdistuneita loppukyselyjä, joiden parissa kirjoittaja työskenteli ao. vuosina. Haastattelujen avulla voidaan avata joitakin niistä varusmiesten loppukyselyn tulosten tulkintamallien "mustista laatikoista", joita pelkän survey-metodologian käyttö yleensä aiheuttaa.

Haastattelututkimusten toteuttajana oli Puolustusvoimien Koulutuksen Kehittämiskeskukseen (PvKK) tutkimusosasto ja sen seuraajana Maanpuolustuskorkeakoulun Käyttätymistieteiden laitos.

Tutkijoina ja haastattelujen tekijöinä toimivat eri kokoonpanoissa kirjoittajan lisäksi psykologi, reservin majuri Antero Johansson, kapteeni Markku Väänänen ja YTK, reservin majuri Risto Sinkko.

2. VARUSMIESHAASTATTELUISSA SELVITETTÄVÄT ASIAT

Nyt käsillä olevassa raportissa julkaistaan tuloksia neljästä varusmiehiin kohdistuneesta haastattelututkimuksesta, jotka toteutettiin Niinisalossa vuosina 2005, 2006, 2007 ja 2009. Tutkimuskysymykset olivat eri vuosina osittain samoja ja osittain erilaisia. Kunkin vuoden tarkat tutkimuskysymykset ja niihin liittyvät tutkimushypoteesit on lueteltu kustakin tutkimuksesta laadituissa erillisissä julkaisemattomissa tutkimusselosteissa (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005, Harinen, Väänänen 2006, Harinen, Johansson, Väänänen 2007 ja Harinen, Väänänen 2009).

Nyt käsillä olevassa tutkimusraportissa ei raportoida kaikkia em. erillisissä tutkimusselosteissa esille tulleita ilmiöitä ja tuloksia, vaan keskitytään vain osaan niistä. Nyt julkaistavassa ra-

portissa esitetään tuloksia seuraavista haastattelututkimuksen kohteina olleista asioista, joista kutakin on käsitelty yhdessä tai useammassa (ja muutamia jopa kaikissa) em. tutkimuksista:

- 1) varusmiesten yleinen maanpuolustustahto ja siihen liittyen varusmiesten käsitykset yleisestä asevelvollisuudesta, uhkakuvasta, kansallisesta ja alueellisesta identiteetistään ja käsitykset siitä, miksi Suomea pitäisi tai ei pitäisi puolustaa aseellisesti
- 2) varusmiesten henkilökohtainen maanpuolustustahto ja siihen liittyen varusmiesajan palvelusmotivaatio, motivaatio tulla kertausharjoituksiin ja käsitykset vapaaehtoisesta maanpuolustustoiminnasta
- 3) varusmiesten kokemukset palvelusajasta ja niihin sisältyen
 - arviointi omista kantahenkilökuntaan kuuluvista kouluttajista
 - arviointi omista varusmiesjohtajista
 - ryhmäkiinteys ja "henki" omassa ryhmässä
 - sosiaalinen pääoma eli varusmiehen tilanne varusmiespalveluksen jälkeen ja käsitys tulevaisuudesta, luottamus tulevaisuuteen
 - koulutuksen (ml. liikuntakoulutus) haasteellisuus ja mielenkiintoisuus
 - luottamus oman joukon sodan ajan suorituskyykyyn
 - sekä lopuksi palvelusaikaa koskevat kokoavat "inttimuistot" ja palvelusaikana koetut mielenkiintoiset elämykset.

Haastatteluissa kerättiin edelliseen liittyen ryhmäkiinteystutkimuksia varten lähes "etnografisen" tarkkoja tietoja eräistä ruohonjuuritason asioista, kuten majoitusjärjestelyistä ja sa-ryhmien muodostamistavoista eri joukko-osastoissa eri vuosina. Lisäksi kerättiin tietoja eräiden keskustelua herättäneiden asioiden kouluttamistavoista (vs. koulutuksesta annetut käskyt) perusyksiköissä (ei käsitellä nyt julkaistavassa raportissa).

Kaikkien em. asioiden käsitteellistä (eli tieteellistä sotilassosiologista) sisältöä ja kuhunkin asiaan liittyviä aikaisempia empiirisiä tutkimustuloksia on valotettu kutakin asiaa tässä raportissa käsiteltäessä.

3. VARUSMIESHAASTATTELUIJEN KOHDEJOUKKO JA TUTKIMUSMENETELMÄT

Varusmieshaastattelujen kohdejoukko koostui varusmiehistä, jotka olivat Niinisalossa Läntisen Maanpuolustusalueen sota- ja ampumaharjoituksissa vuosina 2005, 2006 ja 2007 sekä puolustusvoimien pääsotaharjoituksessa vuonna 2009. Harjoitukset olivat Pouta 05, Helle 06, Paiste 07 ja Maanvyöry 09.

Varusmieshaastatteluja tehtiin seuraavat määrät:

Pouta 05	80 kpl
Helle 06	60 "
Paiste 07	68 "
<u>Maanvyöry 09</u>	<u>38 "</u>
yhteensä	246 kpl

Vuosien 2005, 2006 ja 2007 haastatelluista suurin osa oli 6 kk palvelevia jääkäreitä samoihin ryhmiin / joukkueisiin kuuluvine ryhmänjohtajineen ja joukkueenjohtajineen (upseerikoke-laat). Ainakin vuonna 2007 osa jääkäreistä oli 9 kk palvelevia. Vuonna 2009 haastateltavat olivat 6 kk ja 9 kk palvelevia jääkäreitä sekä alikersantteja ja upseerikokelaita.

Vuonna 2005 haastateltavat otettiin harjoituksessa olleiden joukko-osastojen perusyksiköiden joukkueista ryhmä kerrallaan ryhmänjohtaja mukaan lukien, ja kaikki ryhmän jäsenet haastateltiin jos harjoituksen tilanne salli. Tämän takia voitiin analysoida ja vertailla myös kokonaisia ryhmiä ja joukkueita yksilöiden lisäksi.

Vuosina 2006 ja 2007 haastateltaviksi otettiin mahdollisimman satunnaisesti kunkin joukko-osaston joukkueiden miehiä siten, että mukaan tuli:

- joukkueenjohtajia ja varajohtajia
- ryhmänjohtajia samoista joukkueista
- miehistöä ao. ryhmänjohtajien ryhmistä
- lisäksi mahdollisuuksien mukaan miehiä joukkueen kaikista ryhmistä.

Tällä pyrittiin siihen, että kerätyt tiedot eivät koskisi vain yksittäisiä varusmiehiä vaan myös orgaanisia jääkäriryhmiä (vast) ja joukkueita, jossa tavoitteena oli luonnollisesti ryhmien ja joukkueiden vertailu.

Vuosien 2005, 2006 ja 2007 tutkimuksissa otanta oli siis suunniteltu siten, että tietoja pyrittiin saamaan paitsi yksittäisistä varusmiehistä, myös kokonaisista orgaanisista jääkäriryhmistä ja joukkueista (vast) varusmiesjohtajineen, ja näitä yhdistelemällä joissakin tapauksissa jopa perusyksiköistä ja joukko-osastoista.

Vuonna 2009 haastattelut keskittyivät edellisistä haastattelukerroista vuosina 2005, 2006 ja 2007 poiketen ”taistelujoukkojen” (esim. jääkärikomppaniat) sijasta huoltoon ym. tukeviin aselajeihin, joskin myös jääkärikomppanioiden (vast) miehiä oli mukana. Kun vuonna 2009 tutkimuskohteena eivät olleet esim. ryhmäkiinteyden ja majoitusjärjestelyjen tapaiset asiat, jotka liittyvät kiinteästi joukko-osastoon, joukkoyksikköön ja perusyksikköön ja niiden koulutuskulttuurien ym. eroihin, ei otannalla nyt pyritty aiempaan tapaan perusyksiköiden ja joukkueiden systemaattiseen vertailuun. Tästä syystä otannassa pyrittiin vain mahdollisimman satunnaiseen otantaan, joka käytännön syistä (esim. käytettävissä ollut lyhyt aika ja sen puitteissa tavoitetut haastateltavat) painottui huoltoon ja tukeviin aselajeihin.

Kun vuosien 2005–2007 haastattelut suoritettiin Läntisen Maanpuolustusalueen sota- ja ampumaharjoituksissa, olivat haastatellut varusmiehet luonnollisesti LMpa:n joukko-osastoista. Vuoden 2009 harjoitus kasvatti mukana olleiden joukko-osastojen luetteloa. Vuosina 2005–2009 haastattelut kohdistuivat varusmiehiin, jotka tulivat seuraavista joukko-osastoista:

- UudPr
- PorPr
- KaartJR
- PsPr
- HämR
- TykPr
- KarPr
- ViestiR

Eri vuosien haastatteluista tehdyissä julkaisemattomissa tutkimusselosteissa (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005, Harinen, Väänänen 2006, Harinen, Johansson, Väänänen 2007, Harinen, Väänänen 2009), jotka toimitettiin koulutuspalautteeksi harjoitusten järjestäjille, kiinnitettiin paljonkin huomiota joukko-osastoihin. Nyt julkaistavassa raportissa tähän ei kuitenkaan ole tarvetta.

Tiedonkeräämismetodinä käytettiin eri vuosien tutkimuksissa strukturoitua teemahaastattelua, joka kesti noin 10–25 minuuttia/haastateltava. Haastattelurunko oli joka vuosi erilainen johtuen kullekin vuodelle asetetuista erilaista yleisemmistä tutkimuskysymyksistä, mutta suuri osa kysymyksistä pysyi joko samoina tai suunnilleen samoina (parannetuissa muodoissa) jopa kaikkina neljänä vuotena.

Haastattelututkimus kesti vuosien 2005–2007 harjoituksissa noin viikon, mutta vuoden 2009 harjoituksessa vain kolme vuorokautta. Kunakin vuotena ammattitutkijoista koostunut tutkimusryhmä omaksui käytännön, jonka mukaan kysymyssarjaa muokattiin tutkijoiden käymissä keskusteluissa haastattelupäivien iltana kunakin päivänä saatujen haastattelutietojen ja kokemusten pohjalta. (Uudet haastattelurungot printattiin haastattelijoiden käyttöön yöllä.) Tämä perustui esimerkiksi siihen, että:

- jotkut haastattelurungon kysymykset eivät "toimineet" esim. siksi, että varusmiehet eivät käsittäneet niiden sisältöä tai heillä ei ollut riittävästi tietoja tai saatuja kokemuksia vastaamiseen, tai tutkijat tai varusmiehet pitivät kysymyksiä tyhminä
- haastatteluissa tuli esiin uusia mielenkiintoisia ilmiöitä, joista haluttiin saada lisätietoja
- tutkijoille syntyi uusia hypoteeseja tutkittavista asioista
- jotkut haastattelurungon kysymykset tuottivat "vakiovastauksia", joita saatettiin pitää merkinä "saturaatiosta" ao. kysymyksen kohdalla.

Kirjoittaja laati eri harjoituksissa käytettyjen kysymyssarjojen eli haastattelurunkojen ensimmäiset versiot, mutta kaikki kunkin vuoden haastattelututkimuksen tutkijat osallistuivat aktiivisesti niiden muokkaamiseen kenttähaastatteluista saadun päivittäisen kokemuksen ja palautteen pohjalta.

Varsinaisessa haastattelutilanteessa haastattelijat täydensivät kysymysrunkoa esittämällä tarvittavia lisäkysymyksiä harkintansa ja saamiensa vastausten mukaisesti. Haastattelut tehtiin pääosin maastossa, joskin osa tehtiin rakennetulla varuskunta-alueella. Tutkijat olivat maastopuvuissa ja käyttivät reservin sotilasarvonsa tai palvelusarvonsa mukaisia arvomerkkejä. Yksilöhaastatteluina toteutetuissa haastatteluissa tunnelma yritettiin kuitenkin saada rennoksi ja haastateltavia sinuteltiin. Haastattelun aluksi haastattelijä esitteli itsensä, kertoi tutkimuksen tavoitteen ja edustamansa harjoituksessa olleiden joukko-osastojen ulkopuolisen organisaation (PvKK ja myöhemmin Maanpuolustuskorkeakoulu) sekä korosti haastattelun nimettömyyttä. Varusmiehet suhtautuivat tutkimukseen myönteisesti ja joidenkin tutkittavien kanssa syntyi pitkiäkin keskusteluja.

Esimerkiksi vuoden 2006 Helle 06-harjoituksen tutkimuksessa tutkimusryhmä otti harjoituksen järjestäjiltä kunakin iltana selvää, missä harjoitusjoukot seuraavana päivänä olisivat ja miten ne liikkuisivat maastossa. Tämän perusteella suunniteltiin tutkijoiden liikkuminen ja tutkimuskohteen paikantaminen maastossa. Käytännön esimerkkinä voi kertoa esimerkiksi seuraavan hauskan tapahtuman. Eräässä tilanteessa tutkija haastatteli itsekin sammaleella

maaten kahta taistelijaa, jotka olivat asemassa erään pienen suon laidalla. Haastattelu keskeytyi haastateltavien lähtiessä hyökkäämään. Myöhemmin saman päivän iltana varuskunta-alueelle palattua ao. haastateltavat etsivät oma-aloitteisesti tutkijan käsiinsä ja ilmoittivat, että haastattelua voidaan nyt jatkaa.

Haastattelurunko sisälsi esimerkiksi Paiste 07-harjoituksessa noin 40 tutkimuskysymysten pohjalta muodostettua kysymystä. Haastateltavilta kysyttiin taustatietoina haastattelun ajankohdan lisäksi vastaajan joukko-osasto, perusyksikkö, joukkue ja ryhmä, tehtävä ryhmässä/joukkueessa, sotilasarvo, siviilikoulutus sekä työ- tai opiskelupaikka. Haastattelu oli nimetön, jota korostettiin haastateltaville. Tämän lisäksi kunkin kohteena olleen joukkueen joukkueenjohtajalta (upseerikokelas) selvitettiin joukkueen kokoonpano ja henkilöstö. Ryhmien osalta selvitettiin vastaavalla tavalla niiden kokoonpano. (Edellä mainittu koski vain Paiste 07-harjoitusta, eri vuosien haastattelututkimuksissa menettelytapa vaihteli.)

Haastattelujen validiteettiin liittyen voi mainita, että varusmieshaastattelut suoritettiin tarkoituksellisesti varusmiesten ”loppusodassa” eli J-kauden viimeisessä sota- ja ampumaharjoituksessa, jotta vastaajilla olisi mahdollisimman realistinen kuva Suomen puolustusvoimista ja niiden suorituskyvystä, sekä omasta roolistaan ja omasta ja oman joukkonsa toimintakyvystä ja suorituskyvystä sa-olosuhteissa. Ajallisesti tutkimukset haluttiin toteuttaa aivan palvelusajan lopussa, jolloin vastaajat ovat kokeneet jo lähes koko palvelusajan, ja kykenevät antamaan siitä ja sen tapahtumista ainakin jonkinlaisen kokonaisarvioinnin. Kasisimulaattoreiden ja harjoitusvastustajan käyttö viimeisessä J-kauden harjoituksessa antoi varusmiehille miehistötasoa myöten lisätietoa omasta ja oman joukkonsa suorituskyvystä, jota koskevia mielipiteitä varusmieshaastatteluissa kartoitettiin. Kussakin harjoituksessa toteutettu joukkojen suorituskyvyn arviointi mm. simulaattoreita hyödyntäen sekä joukkojen ja yksilöiden näin saama palaute suorituksistaan edistivät tältä osin myös haastattelututkimuksen päämääriä. Vaikka haastatteluja tehtiin lähes 250:lle varusmiehelle, on niiden määrä silti pieni verrattuna varusmiesten kirjallisten loppukyselyjen vastaajamääriin. Haastattelujen tuloksista ei tulekaan tehdä kovin pitkälle meneviä yleistyksiä, vaan tästä osin viitataan esimerkiksi loppukyselyjen tuloksiin.

4. VARUSMIESTEN YLEINEN MAANPUOLUSTUSTAHTO

4.1. Yleisen maanpuolustustahdon käsite ja sen mittaaminen puolustusvoimien tutkimuksissa

Puolustustahdon määrittelyssä keskeinen jako tehtiin Ruotsin Beredskapsnämnden för Psykologiskt Försvar-viranomaisorganisaation (BN) toimesta jo 1970-luvulla erottelemalla yleinen ja henkilökohtainen puolustustahto. ”Yleinen puolustustahto” koskee yksilön käsitystä siitä, miten oman yhteiskunnan tulee toimia mahdollisen hyökkäyksen sattuessa. Määrittelytapa omaksuttiin myös 1960-luvulla toimineen Henkisen Maanpuolustuksen Suunnittelukunnan HMS:n ja sen seuraajan, Puolustusministeriön alaisen Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan MTS:n mittauksiin sekä puolustusvoimien kyselyihin. BN:n tutkija Kurt Törnqvist (1975) tarkoitti yleisellä puolustustahdolla yksilön käsitystä tai tahtoa, että meidän kollektiivina, yhteiskuntana, kansakuntana pitää käyttää sotilaallisia voimavarojamme maanpuolustukseen ulkoista sotilaallista hyökkäystä tai uhkaa vastaan. Kyse ei siis ole niinkään yksilön tai kansalaisen omasta halukkuudesta/valmiudesta aseelliseen vastarintaan maahan hyökättäessä, vaan yhteiskunnan tai järjestelmän aseellista vastarintaa koskevasta

mielipiteestä. Täten periaatteessa kaikki kansalaiset, myös ne, jotka eivät ole asekuntoisia tai -velvollisia, voivat omata yleistä maanpuolustustahtoa.

Yli 90 vuotta kestäneen yleisen asevelvollisuuden vallitessa on Suomessa alkanut esiintyä näkemys, jonka mukaan mielipide yleisestä asevelvollisuudesta on eräs yleisen maanpuolustustahdon elementti. Myös kansallisen identiteetin ja omaa maata tai valtiota koskevien uhkakuvien (esim. Suomeen kohdistuva sotilaallinen tai muu uhka) on usein nähty liittyvän maanpuolustustahtoon, elleivät sen elementteinä niin ainakin siihen läheisesti yhteydessä olevina asioina.

4.2. Yleisen maanpuolustustahdon taso

Vuosina 2005, 2006, 2007 ja 2009 Niinisolossa tehdyissä varusmieshaastatteluissa haastateltaville luettiin yleisen maanpuolustustahdon mittaamisessa käytetty (Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta ja puolustusvoimissa varusmiesten loppukysely) ns. ”klassinen” maanpuolustustahtokysymys seuraavassa muodossa: *”Jos Suomeen hyökätään, olisiko suomalaisten puolustauduttava aseellisesti, vaikka tulos näyttäisi epävarmalta?”* Vastausvaihtoehdoiksi annettiin ”kyllä”, ”ei”, ”ei ole varma”.¹

Vuoden 2005 haastatteluissa melkein kaikki varusmiehet olivat sitä mieltä, että suomalaisten olisi puolustauduttava aseellisesti, jos Suomeen hyökätään, vaikka tulos olisi epävarma. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Vuonna 2006 kaikkien (!) haastateltujen mielestä suomalaisten tulisi puolustautua aseellisesti, joskin jotkut sanoivat, että kysymys oli vaikea, ja miettivät ennen vastaamista.

Vuoden 2007 aineistossa lähes kaikki vastasivat myöntävästi ilman mainittavampaa miettimistä, joukossa oli vain muutama kannastaan epävarma. Osa vastasi tyyliin ”ehdottomasti, ilman muuta”.

Vuonna 2009 lähes kaikki vastasivat ”kyllä”. Kaksi vastaajaa valitsi vaihtoehdon ”ei ole varma” ja kolme halusi valita sekä ”kyllä” että ”ei ole varma”-vaihtoehdot. Yksikään ei valinnut ”ei”-vaihtoehtoa.

Yhteenvetona vuosien 2005–2009 haastatteluista ja pohjana jatkossa esitettävillä muille tuloksille voidaan todeta, että varusmiesten yleinen maanpuolustustahto oli erittäin hyvä.

4.3. Yleinen asevelvollisuus

Vuoden 2005 haastatteluissa varusmiehiltä tiedusteltiin seuraavaa: *”Monessa Euroopan maassa on siirrytty palkka-armeijaan. Onko yleinen asevelvollisuus Suomessa sopiva systeemi?”* Myös syitä mielipiteeseen tiedusteltiin.

Melkein kaikki pitivät yleistä asevelvollisuutta Suomelle sopivana järjestelmänä huolimatta siitä, että monissa Euroopan maissa on siirrytty palkka-armeijaan (haastatteli korosti jälkimmäistä tosiseikkaa vastaajalle). (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.) Perusteluina mainittiin mm.

¹ Vuonna 2005 kysymyksen sanamuotoon sisältyi vielä lisäys ”kaikissa olosuhteissa”.

- asevelvollisuudella saadaan riittävä reservi pienessä maassa
- palkka-armeijaan tulisi huonoa ainesta
- palkka-armeijaan tulisi ”liian innokasta” ainesta
- asevelvollisuusarmeija yhdistää kansaa.

Jotkut vastaajat kannattivat sekamallia ”Ruotsin tyyliin”.

Valtaosa vastaajista oli nykyisen kaltaisen liittoutumattomuuden kannalla (nykyisen kaltaisen rauhanturvaaminen mukaan lukien). Vain muutama kannatti liittoutumista. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Myös vuoden 2006 aineistossa valtaosa haastatelluista kannatti yleistä asevelvollisuutta. Perusteluiksi mainittiin mm. että yleisen asevelvollisuuden avulla saadaan riittävästi sotilaita. Jotkut pitivät yleistä asevelvollisuutta itsestäänselvyytenä.

Yhteenvetona vuosina 200 ja 2006 tehdyistä haastatteluista voi todeta, että valtaosa vastaajista kannatti yleistä asevelvollisuutta. Perustelut vaihtelivat, mutta joissakin perusteluissa epäiltiin, että palkka-armeijaan tulisi nykyiseen verrattuna tavalla tai toisella epäsovinnampaa ainesta.

4.4. Uhkakuva

Vuoden 2006 haastatteluissa suuri osa koki uhkakuvaa koskevan kysymyksen vaikeaksi. Osalla nuoruus ja historiatietojen vähäisyys aiheutti ilmeisesti sen, että tilannetta, jossa Neuvostoliitto oli Suomen naapurina ja Suomi ei ollut EU:ssa, ei oikein osattu kuvitella, eikä näin ollen osattu verrata nykytilannetta siihen, kun ei oltu itse eletty nuorina ao. aikana.

Suurin osa oli sitä mieltä, että Suomeen kohdistuva uhka oli pienentynyt, tai sitä ei ollut ollenkaan tai lähes ollenkaan. Osa viittasi tässä EU:n kuulumiseen ja katsoi sen lisänneen turvallisuutta. Osa vastaajista ilmoitti tilanteen maanpuolustuksen osalta muuttuneen 1980-lukuun verrattuna.

Kiinnostavaa vastauksissa oli se, että ao. vastaajista valtaosa kannatti uhkan pienenemisestä tai poissaolosta huolimatta silti aseellista puolustautumista, jos Suomeen hyökättäisiin.

Vastaajissa oli niitäkin, jotka katsoivat tilanteen maanpuolustuksen perusasioiden kohdalla pysyneen suunnilleen ennallaan ja/tai katsoivat, että Suomea vastaan voi ehkä jatkossa kohdistua sotilaallista uhkaa, jota vastaan pitäisi varautua. Tällöinkin saatettiin katsoa, että uhka oli pienentynyt.

4.5. Kansallinen ja alueellinen identiteetti

Vuonna 2005 vastaajilta tiedusteltiin, missä vastaaja voisi kuvitella elävänsä ja asuvansa suhteellisen pysyvästi. Vaihtoehtoisiksi annettiin:

- Suomessa ja nimenomaan omalla kotiseudullani
- Suomessa
- Pohjoismaissa
- Euroopassa EU:n jäsenmaassa

- Euroopassa EU:n ulkopuolisessa maassa
- missä tahansa maailmassa

Useimmat ilmoittivat joko oman kotiseutunsa Suomessa tai yleensä Suomen. Vain muutama ilmoitti olevansa valmis muuttamaan ulkomaille. Suomenruotsalaisista suurin osa halusi asua kotiseudullaan Suomessa tai Etelä-Suomessa, joskin jotkut heistä olivat valmiita asumaan pohjoismaissa. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Vuoden 2005 varusmiehille esitettiin myös kysymys *"Minkälainen ihminen koet itse mielessäsi olevasi selvimmin, maailmankansalainen, Euroopan Unionin jäsenmaan kansalainen, pohjoismaalainen, suomalainen, vai eikö ole kovin paljon/mitään väliä?"*

Valtaosa ilmoitti kokevansa itsensä "suomalaiseksi" huolimatta EU-jäsenyydestä. Mitään EU-kansalaisen tms. identiteettiä tai sen tapaista ei ilmennyt (yhtä tai ehkä kahta vastaajaa lukuun ottamatta), ei myöskään minkäänlaista "globaalia" identiteettiä. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Vastaajilta tiedusteltiin myös *"Jos Euroopan Unioni EU tiivistyisi ja yhdentyisi nykyisestään liittovaltion suuntaan, olisiko siitä mielestäsi jonkinlaista uhkaa vai olisiko siitä etua Suomelle/ suomalaisilla? Miten Suomi pärjäisi? Vai hyötyisikö?"*

Monet arvelivat, että EU:n mahdollisesta integraatiosta nykyistä pidemmälle saattaisi olla Suomelle haittaa. Tällöin viitattiin siihen, että isot valtiot voisivat EU:ssa "jyrätä" pienempiä ja/tai taloudellisiin seuraamuksiin ("Suomi nettomaksajana", maatalous jne.). Monet vastaajat arvelivat kuitenkin, että EU:n integraatiosta voisi olla Suomelle hyötyä. Jotkut näkivät sekä haittaa että hyötyä. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Vastaajilta kysyttiin myös *"Mihin kohteeseen puolustusvoimien voimavaroja tulisi tulevaisuudessa satsata? – Suomen alueen puolustamiseen vai kansainvälisiin tehtäviin (vai joko muuhun?)"* Yli puolet vastaajista satsaisi puolustusvoimien resursseja tulevaisuudessa nimenomaan Suomen alueen puolustamiseen.

Varsin monet sellaiset vastaajat, jotka valitsivat epäroimattä identiteetikseen "suomalaisena" olemisen ja halusivat asua vain Suomessa, kannattivat kuitenkin puolustusvoimien resurssien satsaamista nimenomaan kansainvälisiin tehtäviin, eikä Suomen alueen puolustamiseen. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Vuoden 2007 varusmiehille esitettiin kysymys *"Mihin tunnet kuukuvasi (välillä kotipaikkasi/ asuinpaikkasi Suomessa – Suomi – pohjoismaat – Euroopan maa/maat – EU – maailma):"* 68:sta haastatellusta varusmiehestä 39 valitsi pelkän vaihtoehdon "Suomi" ilmoittamatta samanaikaisesti mitään muuta vaihtoehtoa. (Vastaajaa ei yritetty pakottaa valitsemaan vain yksi vaihtoehto vaan hän sai vastata vapaasti.) 19 vastaajaa valitsi pelkän vaihtoehdon "paikka Suomessa" (esim. "Helsinki", "helsinkiläinen", "Pohjanmaa"). Ylivoimainen enemmistö (58/68) valitsi siis joko Suomen tai jonkin paikan tai alueen Suomesta.

Viisi varusmiestä (lähinnä UudPr:sta) vastasi tyyliin "suomalainen – Euroopassa/maailmassa", "suomalainen – eurooppalainen".

Näiden lisäksi löytyi kolme vastaajaa jotka valitsivat pohjoismaat ja kaksi jotka valitsivat Euroopan/EU:n.

Tutkimusajankohtana Suomi oli ollut EU:n jäsenvaltio 12 vuotta. Mitään mainittavampaa siirtymää jonkinlaisen "eurooppalaisen" identiteetin suuntaan ei varusmiesten joukossa ollut havaittavissa ("globaalisesta" identiteetistä puhumattakaan). Tämä siitäkin huolimatta, että suurimmalla osalla haastatelluista oli sukulaisia tai tuttavien (myös netin kautta) ulkomailla.²

Tutkijoiden vuonna 2007 tekemän tulkinnan mukaan "suomalaisuus" ei tunnu katoavan, vaikka varusmies olisi nähnyt ja kiertänyt maailmaa. Asia voisi ehkä olla jopa päinvastoin, kun kiertää monessa paikassa, on ehkä sitä "suomalaisempi".

Vuonna 2009 varusmiehiltä tiedusteltiin, mihin alueeseen he samaistuvat tai tuntevat kuuluvansa välillä jokin paikka Suomessa – Suomi – pohjoismaat – EU – maailma. Vaihtoehto "Suomi" sai ylivoimaisesti eniten mainintoja, toiseksi eniten jokin paikkakunta tai alue Suomessa, esim. Turun seutu, Tampere jne. Muutamat valitsivat sekä Suomen että paikkakunnan tai alueen Suomessa. Myös pohjoismaat ja maailma saivat mainintoja (jälkimmäinen peräti puoli tusinaa). Joissakin tapauksissa Suomi oli mainittu samaistumisen kohteeksi jommankumman edellisen kanssa. Vähiten mainintoja sai EU tai Eurooppa.

Vastaajien paikallinen identiteetti keskittyi siis eniten Suomeen tai sen sisälle. Mistään eurooppalaisesta tai EU:n identiteetistä ei ole puhuttakaan tässä vastaajajoukossa. Vain yksi, EU:n valinnut vastaaja kertoi seuraavaa: *"EU on hyvä paikka, Suomi on hyvä paikka. Kun puolustan Suomea, puolustan Eurooppaa."*

Sen sijaan on kiinnostavaa seurata jatkossa sitä, onko vuoden 2009 vastaajista löytynyt noin puolen tusinan "globaalin" identiteetin tai "suomalais-globaalin" identiteetin omaavan joukon (n. 15% vastaajista) koko tulevaisuudessa kasvussa.

Sitoutuminen johonkin alueeseen, maahan tms. tapahtuu teorian valossa usein joidenkin pienten tai suurempienkin ihmisryhmien kautta, olipa sitten kyse jäsen- tai viiteryhmistä. Osalta vastaajilta kysyttiin vuonna 2009, mitkä pienet tai suuret ihmisryhmät ovat heille tärkeitä, mihin he samaistuivat. Kysymys tuntui olevan monille vastaajista vaikeaselkoinen. Ylivoimaisesti eniten mainintoja saivat toisaalta perhe, toisaalta ystävät, kaverit. Mainintoja netin kautta syntyneistä ystävä/tuttavaverkostoista ei eksplisiittisesti esiintynyt, mutta muutama vastaajista mainitsi "isommat" ryhmät, "kontaktit", joka saattaa (?) viitata tällaiseen. Suomalaisuus ja Suomi saivat pari mainintaa.

Kun haastattelussa ei kysytty, olivatko vastaajien ystävät suomalaisia (= merkiten mahdollisesti sitoutumista Suomeen) vai ulkolaisia (merkiten ainakin mahdollisuutta laajempaankin sitoutumiseen), ei asiasta saatu mitään tietoa. (Lisääntyvä interrail-tyyppinen matkailu ja opiskelu ulkomailla avanee koko ajan lisää kontakteja ulkomaille.) Ei myöskään saatu tietoa, oliko kysymys alakulttuurien (ja millaisten) piirissä muodostuneista ystävyys-suhteista vai muunlaisista, esim. koulukavereista jne. Identiteetin tarkempi tutkiminen maanpuolustustahdon kannalta edellyttäisikin tällaisten asioiden tarkempaa tutkimista. Eri alakulttuureilla on erilaisia epävirallisia normeja, ja maanpuolustukseen liittyviä asioita saattaa sisältyä esim. joidenkin alakulttuureiden sisäiseen normistoon. Silloin ne vaikuttavat näihin puitteissa muodostuvien ryhmien jäsenten asenteisiin ja käyttäytymiseen.

Yhteenvetona vuosien 2005–2009 haastatteluista voi todeta, että suurin osa vastaajista ilmoitti tuntevansa itsensä "suomalaisiksi" ja että he tuntevat kuuluvansa "Suomeen" tai johonkin paikkakuntaan tai alueeseen Suomessa. Mitään mainittavampaa siirtymää jonkin-

² Vuonna 2007 ensimmäisen haastattelupäivän jälkeen haastattelurunkoon lisättiin kysymys "Onko sinulla tuttavien tai kavereita ulkomailla (myös esim. netin kautta)?"

laisen "eurooppalaisen" identiteetin suuntaan ei varusmiesten joukossa ollut havaittavissa ("globaalisesta" identiteetistä puhumattakaan).

4.6. Suomi verrattuna muihin maihin

Vuonna 2007 varusmiehiltä tiedusteltiin *"Onko Suomi jossain suhteessa parempi maa verrattuna muihin maihin? Jos niin missä asiassa?"*

Yleisin vastaus oli että Suomi on parempi maa. Tähän annettiin monenlaisia syitä.

Myös vuonna 2009 vastaajilta tiedusteltiin, onko Suomi heidän mielestään jossain asioissa parempi maa kuin useat muut maat ja jos, niin missä asioissa.

Vuoden 2009 aineistossa useimmat vastaajat pitivät Suomea parempana. Muutama vastaaja (3 kpl) ilmoitti, että Suomi on monessakin asiassa parempi kuin useimmat muut maat ("Aika lailla joka asiassa Euroopan kärjen tuntumassa"). Tyypillisempi vastaus oli sellainen, jossa vastaaja luetteli esimerkiksi 2–3 asiaa, joissa Suomi oli parempi. Näitä asioita olivat frekvenssijärjestyksessä:

- elintaso (8 mainintaa)
- koulutus (7)
- ilmasto, luonto; "hiljaisuus"
- sääntöjen / lakien noudattaminen; kunnioitus viranomaisia kohtaan; "ei korruptiota" (5)
- sosiaaliturva, tasavertaisuus hyvinvoinnissa (5 kpl)
- turvallisuus, rauhallisuus (4 kpl)
- know how; "elektroniikkateollisuus"; "puunjalostusteollisuuden edelläkävijä" (4)

Näiden lisäksi mainittiin puolisen tusinaa yksittäisiä asioita, mm. jääkiekko ja urheilu.

Edellä mainitut seitsemän vastausten luokkaa (jotka jo sinänsä ovat tulkinnanvaraisia) voisi edelleen yhdistellä monellakin tavalla. Yksi mahdollinen tapa olisi seuraavanlainen. Maininnat koulutuksesta, terveydenhuollosta ja sosiaaliturvasta voisi yhdistää luokaksi, jossa on kyse sosiaalisesta tasa-arvosta eri asioissa. Edelleen lakien / sääntöjen noudattaminen ja maininnat turvallisuudesta voisi yhdistää luokaksi, jossa olisi kyse turvallisuudesta ja lakien noudattamisesta. Maininnat elintasosta voisi yhdistää "know how"-vastauksiin (esim. "teknologiateollisuus") tai pitää erillisenä asiana. Toisaalta maininnat elintasosta voisi yhdistää sosiaalisen tasa-arvon mainintojen kanssa, jolloin oltaisiin lähellä ajatusta (pohjoismaisesta) hyvinvointivaltiota. Luontoa koskevat maininnat muodostanevat oman luokkansa. Vastauksen hypoteettinen luokittelu olisi tällöin alkuperäisten mainintojen frekvenssijärjestyksessä seuraava:

- 1) Sosiaalinen tasa-arvoisuus (terveydenhuolto, koulutus jne.)
- 2) lakien noudattaminen, turvallisuus
- 3) hyvä elintaso
- 4) luonto
- 5) korkea teknologian taso

Vastauksista syntyy mielikuva siitä, että monet vastaajat arvostavat Suomessa ns. pohjoismaiseen hyvinvointivaltioon usein liitettyjä piirteitä.

Ajatus siitä, että varusmiehet nuorison edustajina arvostaisivat Suomea jonkinlaisena "amerikkalaistyyppisenä" kilpailuyhteiskuntana ei ainakaan tässä vastaajajoukossa näytä saavan vahvaa tukea. Vaikka nuoriso olisi elämyshakuista ja vaikka se olisi kiinnostunut "amerikkalaisen" viihdeteollisuuden tuotteista, ei sen vielä tarvitse merkitä, että he samalla arvostaisivat jonkinlaista amerikkalaista kilpailuyhteiskuntaa. Tosin on edellisen kanssa ehkä risiiriittäisesti todettava, että vastaajissa on niitäkin, jotka mainitsevat vain (hyvän, korkean) elintason antamatta lisäperusteluja. Myös ajatus Suomesta korkean teknologian ja osaamisen maana tulee esiin.

4.7. "Miksi olisi puolustauduttava"

"Klassinen" maanpuolustustahtokysymys *"Jos Suomeen hyökätään, olisiko suomalaisten puolustauduttava aseellisesti, vaikka tulos näyttäisi epävarmalta?"* esitettiin varusmiehille jo vuoden 2005 tutkimuksesta alkaen. Vastausvaihtoehdoiksi annettiin "kyllä", "ei", "ei ole varma". Vuoden 2007 ensimmäisen haastattelupäivän iltana tutkijat päättivät täydentää kysymystä seuraavalla jatkokysymyksellä: *"Miksi olet sitä mieltä että olisi puolustauduttava aseellisesti? / Miksi ei pitäisi?"*

Vastaukset (n = 47) voitiin jakaa kuuteen kategoriaan ja joihinkin yksittäisiin niiden ulkopuolelle jääviin asioihin/vastauksiin.³ Monet vastaajat mainitsivat esimerkiksi 3-4 asiaa, jotka jakautuivat/jaettiin eri kategorioihin (joten eri luokkiin tulleiden asioiden yhteismäärä on suurempi kuin vastaajien lukumäärä). Lainausmerkeissä olevat sitaattit ovat tutkijoiden haastattelutilanteessa kirjoittamia ja mahdollisesti lyhennettyjä muistiinpanoja vastauksista. Vastausten kategoriat tai luokat olivat mainintojen frekvenssijärjestyksessä seuraavat.

1. Suomeen tai Suomessa asumiseen liittyvät "henkiset" arvot ja muut kuin ilmaisen koulutuksen tapaiset materiaaliset asiat. Näitä olivat vastaajien mukaan mm.

- perhe
- kulttuuri
- kieli
- elämäntapa
- "ei vaan maa vaan myös kansa"
- tavat
- kulttuuri
- "suomalaisuus"
- luonto
- kotiseutu
- demokratia
- vapaus
- koti
- sananvapaus
- suomalaiset arvot
- "ei räväköitä muutoksia"
- kansallinen ylpeys
- muitten suojelu (saattaa viitata rauhanturvaamiseen?)
- "itsenäinen, toimiva valtio"
- omat oikeudet
- kansallinen identiteetti.

³ Kuten usein tämälntyyppisissä tutkimuksissa, aineisto olisi voitu luokitella monellakin eri tavalla. Esimerkiksi luokat 2 ja 5 olisi ehkä voinut yhdistää, jolloin tämä yhdistetty luokka olisi ollut suurin.

2. Suomeen tai Suomessa asumiseen liittyvät konkreettiset (tai edelliseen kohtaan verrattuna enemmän "materiaaliset") edut tai hyvät puolet. Näitä olivat vastaajien mukaan mm.

- ilmainen sairaanhoito ("haluan omille lapsilleni")
- hyvinvointi
- rauhallista, vaaratonta
- asiat hyvin
- koulutus
- vauraus
- tasa-arvo
- yhteiskuntamalli
- "hyvä olla, sosiaaliturva on"
- työ
- rahallinen tasa-arvo, ei superrikkaita eikä köyhiä
- mahdollisuus ilmaiseen koulutukseen.

3. "Isänmaa." Vastaajat mainitsivat usein pelkän sanan isänmaa, myös muodoissa kotimaa, Suomi, "juuret täällä", "meidän maa" jne. Monet antoivat tämän ainoaksi puolustautumisen syyksi, mutta monet myös täydensivät vastaustaan muihin luokkiin kuuluvilla asioilla.

4. Sotien tai veteraanien esimerkki. Tällöin mainittiin esimerkiksi "historia", "ennenkin tehty", "meidän täytyy pystyä samaan". Eräs vastaajista totesi, että "itsenäisyys on ansaittu".

5. "Itsenäisyys". Monet mainitsivat vain sanan itsenäisyys, jotkut puhuivat omasta päätösvallassa ja vapaudesta. Hypoteettisesti voisi tulkita, että näissä vastauksissa kyse oli nimenomaan valtiollisesta itsenäisyydestä ja siihen liittyvästä valtion päätäntävällästä, eikä niinkään jonkinlaisesta itsenäisyyden tai vapauden tunteesta (affektiivinen sisältö).

6. "Ei muuta vaihtoehtoa". Osa vastaajista näki puolustautumisen ikään kuin ainoaksi vaihtoehdoksi tai jonkinlaiseksi itsestäänselvyydeksi.

Suurin osa vastauksista luokiteltiin näihin kuuteen kategoriaan ja niiden prosenttijakauma (kaikki näissä kategorioissa ja niiden ulkopuolellakin olevat eli "muut" yhteensä 100%) oli seuraava:

1. Suomeen tai Suomessa asumiseen liittyvät "henkiset" arvot (22%)
2. Suomeen tai Suomessa asumiseen liittyvät konkreettiset (tai edelliseen kohtaan verrattuna enemmän "materiaaliset") edut tai hyvät puolet (18%)
3. "Isänmaa" (16%)
4. Sotien tai veteraanien esimerkki (13%)
5. "Itsenäisyys" (13%)
6. "Ei muuta vaihtoehtoa" (9%)
7. Muut vastaukset (9%)

Kuten edellä todettiin, luettelon luokat 3 ja 5 olisi ehkä mahdollista yhdistää. Tällöin prosenttijakauma näyttäisi seuraavalta:

1. Isänmaa / itsenäisyys (29%)
2. Suomeen tai Suomessa asumiseen liittyvät "henkiset" arvot (22%)
3. Suomeen tai Suomessa asumiseen liittyvät konkreettiset (tai edelliseen kohtaan verrattuna enemmän "materiaaliset") edut tai hyvät puolet (18%)
4. Sotien tai veteraanien esimerkki (13%)

5. "Ei muuta vaihtoehtoa" (9%)
6. Muut vastaukset (9%)

Suurin osa vastauksista luokiteltiin siis em. kuuteen (tai viiteen) kategoriaan. Tämän lisäksi esiintyi mm. seuraavia vastauksia (luokassa "muut vastaukset"):

- "itsenäisellä valtiolla oikeus ja velvollisuus puolustautua"; "Suomi ei uhannut muita, muilla ei oikeutta tulla"; nämä vastaukset edustivat ehkä eräänlaista kansainvälisoikeudellista tai "legaalista" näkökulmaa
- parin vastaajan mielestä puolustusvoimien suorituskyky oli ainakin taustana sille, että olisi puolustauduttava; "pitää tehdä työtä jos Suomeen haluaa"; "tyhmää ettei taistella pitää luottaa puolustuskykyyn"
- pari vastaajaa luotti EU:n tai NATO:n tukeen; "puolustauduttava, jotta saadaan tukea EU:lta"; "ei jäädy yksin sodassa."

Yhteenvetona vuoden 2007 vastauksista voi todeta, että lähes kaikki vastaajat kannattivat aseellista puolustautumista, jos Suomeen hyökätään. Heidän perusteluistaan osa oli hieman tunteenomaisia ("oma maa", "synnyinmaa", "kotimaa") tai niissä viitattiin käytyihin sotiin ja historiaan. Osa vastaajista näki Suomessa "henkisempiä" puolustamisen arvoisia asioita kuten kulttuuri, kieli, "suomalaiset arvot", luonto. Osittain, mutta ei ehkä kokonaan samantyyppinen asia oli "itsenäisyys" tulkittuna valtion itsenäisenä päätäntävaltana. Osa mainitsi konkreettisia Suomessa vallitsevia tai esiintyviä "materiaalisempia" asioita kuten ilmaisen koulutuksen, "rahallisen tasa-arvon" ja lastenhoidon.

Myös vuoden 2009 vastaajina olleille varusmiehille luettiin "klassinen" maanpuolustustahdoksysmies ja tiedusteltiin perusteluja niille myönteisille vastauksille, joita lähes kaikilta saatiin.

Kysymykseen myönteisesti vastanneet antoivat mm. seuraavia perusteluja. Monet antoivat enemmän kuin yhden perustelun.⁴

(1) Suurimman vastauskategorian (12 tämääntyyppistä mainintaa)⁵ muodostivat vuoden 2009 aineistossa vastaukset, joissa mainittiin yksi tai useampia suhteellisen konkreettisia asioita, joita olisi suojeltava. Näitä olivat mm.

- hyvinvointi
- omat kansalaiset, ihmiset
- "asiat hyvin"
- "järjestelmä"
- terveydenhuolto
- koulutus
- "ihmisistä pidetään huolta".

⁴ Kun monet vastaajat mainitsivat enemmän kuin yhden asian, vastaajien mainitsemien asioiden määrä on suurempi kuin vastaajien määrä.

⁵ Vastaajien pienen määrän, vastaajien satunnaisuutensa verrattuna puutteellisen valinta/valikoitumismenettelyn ja vastausten tulkinnanvaraisen luokittelun takia tarkkoja frekvenssejä tai prosentteja ei oikeastaan kannataisi edes mainita. Niistä ei missään tapauksessa tule vetää mitään "eksakteja" johtopäätöksiä.

(2) Seuraavaksi yleisin vastausten luokka (11 tämäntyyppistä mainintaa) olivat vastaukset, joiden mukaan vastaaja tuntui pitävän puolustautumista ikään kuin itsestään selvänä. He totesivat esimerkiksi että "pitää puolustaa" tai "maata pitää puolustaa" perustelematta kantansa.

(3) Noin neljännes vastaajista (7 tämäntyyppistä mainintaa) mainitsi "isänmaan" tai myös "synnyinmaan" tai jopa "rakkaan isänmaan".

(4) Noin neljännes vastaajista (7 tämäntyyppistä mainintaa) viittasi tavalla tai toisella käytyihin sotiin. Esimerkiksi tyyliin "Ennenkin on puolustettu, miksi ei jatketaisi samalla periaatteella". Erään vastaajan mukaan "Suomi voitti toisessa maailmansodassa". Vain yksi vastaaja kuvaili lähemmin sotien ajan tapahtumia. Hänen mukaansa "jatko- ja talvisodan aikana Viro ja Baltian maat toivotti venäläiset avosylin vastaan".

(5) Osa vastaajista mainitsi "itsenäisyyden".

(6) Joukossa oli vielä muutamia vastaajia, joiden mielestä olisi puolustauduttava (ehkä lopputuloksesta riippumatta?), jotta hyökkääjälle voidaan osoittaa, että on tahtoa puolustautua. (Ao. vastauksista ei ilmennyt, tarkoitettiinko puolustusvoimien ennaltaehkäisevää vaikutusta vai jotakin muuta.)

Yhteenvedon vuodelle 2009 vastauksista voi todeta, että vastaajien perustelut puolustautumiselle vaikuttivat melko "perinteisiltä". Monet vastaajat nimesivät melko konkreettisia puolustamisen / suojelemisen arvoisia asioita. Puolustautumisen syiksi mainittiin usein myös isänmaa, itsenäisyys, käytyjen sotien esimerkki, tai sitten puolustautumista pidettiin ikään kuin itsestään selvänä asiana.

Kahtena viimeisenä vuoden 2009 tutkimuspäivänä tehdyissä haastatteluissa (n = 31) löytyi kolme vastaajaa, jotka valitsivat puolustautumista koskevaan "klassiseen" maanpuolustustahtokysymykseen vastausvaihtoehdon "ei ole varma". Näistä kahden perusteluna oli mahdolliseksi kuvitellun vastustajan ylivoimaisuus tällaisessa tilanteessa. ("Venäjä ylivoimainen, ei järkeä sotia heitä vastaan.") Toinen heistä totesi, että vastaaminen on vaikeaa, kun ei tiedä, kuka olisi vastassa. Hän tunsi tervettä kunnioitusta ainakin yhden naapurimaamme sotilaallista voimaa kohtaan.

* * * *

Tuloksista voi yhteenvedon omaisesti todeta, että varusmiesten yleisen maanpuolustustahtoon korkean mitatun tason (= operationalisoituna tässä ja varusmiesten loppukyselyissä esimerkiksi myönteisinä vastauksina em. aseellista puolustautumista koskevaan "klassiseen" maanpuolustustahtokysymykseen) takana on käsitys Suomesta maana, jossa ainakin jotkut tärkeät asiat ovat paremmin kuin monissa muissa maissa. Mielikuva Suomesta pohjoismaisena hyvinvointivaltiona on mahdollisesti monien vastausten taustalla. Lisäksi taustana on edellä mainittu samaistuminen nimenomaan Suomeen, vs. tätä laajempiin alueellisiin kokonaisuuksiin kuten Eurooppaan, tai verrattuna jonkinlaiseen "globaaliin" asennoitumiseen. Aseellisen puolustautumisen tarpeellisuuden pitämisen taustana on monilla vastaajilla edelleen myös talvi- ja jatkosodan esimerkki, joka liitetään ilmeisesti usein paitsi sotatapahtumiin, myös edellisiin sukupolviin.

* * * *

Eräänä johtopäätöksenä vuosien 2007 ja 2009 haastatteluista voisi todeta, että vastauksista välittyy melko perinteinen kuva suhtautumisesta aseelliseen puolustautumiseen ja puolustamisen motiiveihin. Vaikka varusmiehet eivät edustakaan koko Suomen nuorisoa (ulkopuolelle jäävät mm. nuoret naiset, kutsunnoissa palvelukseen kelpaamattomat, siviilipalvelusmiehet ja varusmiespalveluksensa keskeyttäneet), ja vaikka tässä tutkitut varusmiehet eivät ole mikään puhdas satunnaisotos edes kaikista tutkimusajankohtien varusmiehistä, on kuitenkin huomion arvoista, kuinka paljon tulokset poikkeavat joistakin stereotyyppisistä mielikuvista, joita julkisuudessa usein esitetään "nuorison" maanpuolustustahdosta tai maanpuolustukseen liittyvästä ajattelusta. Näiden mielikuvien mukaan nuoriso ei "entisaikoihin verrattuna" nykyään välitä maanpuolustuksesta, vaan on kiinnostunut aivan muista asioista.

Maanpuolustus on ehkä sellainen arvojen ja asenteiden osa-alue, joka "aktivoituu" (tai jonka ehkä tarvitsee aktivoitua) rauhan vallitessa vain melko harvoin, esimerkiksi kutsunnoissa, varusmiespalveluksessa ja siviilipalveluksessa, poikaystävän joutuessa varusmiespalvelukseen, kertausharjoituskäskyn saapuessa ja lyhyissä noin viikon mittaisissa kertausharjoituksissa. Nämä tapahtumat kattavat vain pienen murto-osan rauhan olosuhteissa elävien ihmisten "nuoruudesta". Useimmat nuoret paneutuvat vain näinä lyhyinä hetkinä tai ajanjaksoina tosissaan maanpuolustusasioiden miettimiseen.

5. VARUSMIESTEN HENKILÖKOHTAINEN MAANPUOLUSTUSTAHTO

5.1. Henkilökohtaisen maanpuolustustahdon käsite ja sen mittaaminen puolustusvoimien tutkimuksissa

Henkilökohtaisessa puolustustahdossa oli aikaisemmin vallinneen ajattelun mukaan kyse yksilön asennoitumisesta omaan toimintaansa sodassa. Kyse olisi toisin sanoen asenteesta, jonka mukaisesti henkilö katsoo voivansa osallistua aktiivisesti maanpuolustukseen hyökkäyksen sattuessa. Asiaa mitattiin vuodesta 2000 vuoteen 2009 suunnilleen tässä mielessä varusmiesten loppukyselyssä.

Kun loppukyselyn kysymyssarjaa päivitettiin vuonna 2010, henkilökohtaisen puolustustahdon käsitettä lähestyttiin hieman eri tavalla. Ensinnäkin on ajateltu, että sodan ajan henkilökohtaista puolustustahtoa ei oikeastaan voida luotettavasti mitata rauhan aikana, vaikka tämäntyyppisiä kysymyksiä voidaan tietenkin survey-tutkimuksissa esittää (esimerkkinä varusmiesten aikaisempi loppukyselyn kysymyssarja ja MTS:n nykyisetkin mittaukset). Toiseksi on ajateltu, että puolustusvoimien kannalta olisi järkevämpääkin yrittää mitata jotakin muuta kuin asennoitumista omaan toimintaan kriisin ja sodan olosuhteissa.

Varusmiesten henkilökohtaisella rauhan ajan maanpuolustustahdolla tarkoitetaan varusmiehillä olevaa motivaatiota ja asenteita, jotka asenteiden osalta liittyvät yleistä puolustustahtoa selvemmin asenteen toimintakomponenttiin ja kohdistuvat asenteiden ja motivaation osalta juuri tietynlaisiin tilanteisiin ja toimintaan. Näitä tilanteita ja toimintoja ovat sodan olosuhteiden sijasta varusmiespalvelus, kertausharjoitukset ja vapaaehtoinen maanpuolustustyö.

Varusmiesten rauhan ajan henkilökohtainen puolustustahto muodostuu näin ollen:

- palvelusmotivaatiosta
- motivaatiosta tulla kertausharjoituksiin ja
- halukkuudesta vapaaehtoiseen maanpuolustustyöhön.

Edellä mainituista alakohdista (joita voisi ehkä kuvitella olevan lisääkin, edellä on kyse varusmieskyselyn kysymyssarjaa varten tehdystä käsitteen operationalisoinnista) ensimmäinen eli varusmiesajan palvelusmotivaatio rajoittuu luonnollisesti varusmiesaikaan. Henkilökohtaisen maanpuolustustahdon käsite on tässä laajennettu pelkän varusmiesajan palvelusmotivaation ulkopuolelle käsittämään myös toiminnan ja asennoitumisen esimerkiksi kertausharjoituskäskyn saapuessa ja suhtautumisen vapaaehtoiseen maanpuolustustoimintaan ja omaan rooliin siinä.

Varusmiehen palvelusmotivaatio on joka tapauksessa henkilökohtaisen maanpuolustustahdon osa-alue. Palvelusmotivaatiossa voidaan jo yleisempien motivaatioteorioiden pohjalta ajatella erottuvan pitempiketoisempaa yleismotivaatiota ja lyhytkestoisempaa tilannemotivaatiota. Tältä pohjalta varusmieshaastatteluissa oli aiheellista tutkia sekä palvelusmotivaation yleistasoja että motivaation vaihtelua palvelusajan eri vaiheissa ja jopa eri koulutus-tilanteissa.

5.2. Palvelusmotivaatio varusmiesaikana

Vuoden 2005 haastatteluissa varusmiehiltä tiedusteltiin *"Haluatko/oletko pyrkinyt suoriutumaan mahdollisimman hyvin palveluksesta?"* Vuoden 2005 aineistossa lähes kaikkien haastatettujen varusmiesten yritys halu oli ollut hyvä. ("Usein helpointa kun yrittää, saa homman menemään kerralla läpi eikä tarvitse toistaa.") Melkein kaikki olivat myös yrittäneet parhaansa Pouta 05-harjoituksessa. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Useimmat olivat päässeet haluamaansa palveluspaikkaan. Sama päti myös aselajiin. Harvoja poikkeuksia oli.

Varusmiehiltä tiedusteltiin vuonna 2005 myös *"Luuletko, että varusmieskoulutuksesta on sinulle hyötyä siviiliammattissasi tai opinnoissasi?"* 6 kk:n miehistä suurin osa ilmoitti, että varsinaista hyötyä ei juuri ollut. Monet mainitsivat kuitenkin hyötynä sosiaalisten taitojen ja yhteistyön oppimisen sekä "pinnan pitkittymisen". Jotkut katsoivat, että työnantajat arvostavat asepalveluksen läpikäymistä.

Varusmiesjohtajien keskuudessa mainittiin johtajakoulutus, esiintymiskokemus joukon/ihmisten edessä ja vuorovaikutustaidot hyödyksi. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Vuonna 2006 varusmiehiltä, oliko vastaaja yrittänyt parhaansa varusmiespalveluksessa viimeksi kuluneen kuukauden aikana. (Edellisen vuoden vastaavaan kysymykseen ei sisällynyt tällaista aikarajausta.) Valtaosa vastaajista ilmoitti yrittäneensä parhaansa. Joidenkin varusmiesjohtajien mielipiteet antoivat kuitenkin viitteitä siitä, että osalla varusmiehistä motivaatio on laskenut, kun kotiutuminen on lähestynyt. Esille tuli kuitenkin, että tämä koski ehkä enemmän varuskunnassa tapahtuvaa toimintaa kuin leirejä.

Vuonna 2007 haastattelussa tiedusteltiin, oliko vastaaja yrittänyt parhaansa varusmiespalveluksessa. Lisäksi tiedusteltiin, oliko motivaatiossa ollut vaihtelua esim. palvelusajan eri vaiheissa. (Vrt. motivaatioteorioissa tehty erottelu pitempiketoisemman yleismotivaation ja lyhytkestoisemman tilannemotivaation välillä.)

Valtaosa vastaajista ilmoitti yrittäneensä (keskimäärin, yleensä?) parhaansa. Useat ilmoittivat, että motivaatio oli kuitenkin vaihdellut. Vaihtelu on ollut ainakin kahdenlaista: lyhytkestoinen vaihtelu jopa päivän tai vielä lyhyemmän ajan puitteissa. Tai sitten pitkäkestoi-

sempi vaihtelu esim. koulutuskausittain tai sen osan tai kauden vaihtuessa tai varuskunnasta leiriin siirryttäessä.

Motivaation heilahtelun syinä mainittiin mm. seuraavia:

- varusmies ei päässyt sellaiseen erikoiskoulutukseen tai AuK:iin, johon olisi halunnut
- joutuminen koulutusta vastaamattomaan tehtävään erikoiskoulutuksen jälkeen
- koulutuksen sisällön vaihtelu mielenkiintoisesta tylsään (jopa päivittäistä vaihtelua), esim. asioiden toistaminen koulutuksessa, huolimatta siitä, että saatettiin ymmärtää automaatiotason saavuttaminen tavoitteena
- varuskunta-alueella toteutettu koulutus, joka oli ollut vähemmän motivoivaa kuin leirit (mainittiin myös käsite ”kasarmikuri”).
- eräitä mainintoja erään joukko-osaston AuK:n liian kovasta, simputuksen luontoisia piirteitä sisältäneestä koulutuksesta, jonka piirteistä AuK:n kantahenkilökuntaan kuuluvat kouluttajat eivät kuuleman mukaan olleet perillä
- kotiutumisen lähestyminen
- varuskunnassa oltaessa E-kaudella tekemisen puute, tyhjäkäynti

Näiden syiden negatiivisia puolia voi ryhmitellä esim. seuraavasti:

- 1) joutuminen erilaiseen varusmieskoulutukseen tai palveluspaikkaan kuin olisi itse halunnut
- 2) E-kauden ja J-kauden koulutuksen vastaamattomuus
- 3) koulutuksen sisältö (koulutuksen tylsyys, toisto, simputuksen luonteinen tai siltä tuntuva koulutus)
- 4) tyhjäkäynti E-kaudella (mahdollisesti palveluskauden loppupuolella) tai pelkästään kotiutumisen lähestyminen

Erityisen ikävää näissä tuloksissa olivat ne viitteet, joita saatiin motivaation mahdollisesta laskusta juuri varusmiesajan loppuvaiheessa, koska jatkossa esitettävän hypoteesin mukaan varusmiesajasta syntyvät ”inttimuistot” voivat olla tärkeitä pitkäkestoisen maanpuolustustahdon kannalta. Juuri varusmiesajan lopussa ei ehkä olisi ”varaa” palvelusmotivaation laskuun, koska aika juuri ennen kotiutumista voi ”leimata” muistikuvia.

Kun kyse oli motivaation vaihtelusta, näiden negatiivisten asioiden kääntöpuolena on luonnollisesti ulottuvuuden toinen pää, esimerkiksi koulutuksen ajoittainen mielenkiintoisuus, tekemisen riittävyys ja leirit.

Vuoden 2009 haastattelussa tiedusteltiin, oliko vastaaja yrittänyt parhaansa varusmiespalveluksessa viimeksi kuluneen kuukauden aikana. Lähes kaikki ilmoittivat yrittäneensä tai motivaationsa olleen hyvän. Joukossa oli niitä, jotka ilmoittivat yrittäneensä jopa ”täysillä” tms. Näistä tuloksista voi kuitenkin todeta, että ”viimeksi kulunut kuukausi” ei vielä sisältä-

nyt ajanjaksoa J-kauden viimeisestä harjoituksesta kotiutumiseen, jonka ongelmallisuudesta palvelusmotivaation kannalta saatiin edellä joitakin viitteitä.

Yhteenvetona vuosien 2005–2009 haastatteluista voi todeta, että varusmiesten palvelusmotivaatio on yleensä ollut hyvä. Motivaatiossa voi kuitenkin esiintyä sekä pitkän aikavälin hitaampaa vaihtelua tai lyhyen aikavälin vaihtelua.

Varusmiestä ei voine syyttää huonosta palvelusmotivaatiosta, jos hänet on J-kaudella määrätty eri tehtävään kuin mihin E-kauden koulutus viittasi. Samaa voinee sanoa tilanteesta, jossa koulutuksessa esiintyy tyhjäkäyntiä joko kotiutuksen lähestymiseen liittyen tai aivan muussa tilanteessa. Myös joitakin mainintoja liian tiukasta simputuksenomaisesta koulutuksesta esiintyi.

Edellä mainitut ongelmat ovat tavallaan "selväpiirteisiä", jos niihin halutaan puuttua, mutta varusmiesten maininnat koulutuksen tylsyydestä muodostavat puolustusvoimille vaikean haasteen. Oletetaan, että varusmies on mielestään sijoitettu oikein tai päässyt haluamaansa varuskuntaan ja on koulutuksessa, jossa ei esiinny tyhjäkäyntiä eikä simputuksen omaisia piirteitä, eikä kotiutukseen vielä ole lähellä – niin jos varusmies silti pitää koulutusta tylsänä, mielenkiinnottomana ja monotonisena, niin tämä muodostaa ongelman.

PvKK:n ja MPKK:n Käyttäytymistieteiden laitoksen reserviläistutkimuksissa on ilmennyt, että eräs kertausharjoituksissa mitatun huonon kertausharjoitusmotivaation syy tietyillä reserviläisillä on ollut varusmiesaikaisen koulutuksen ja kertausharjoituksessa määrätyn uuden ja yllättävän tehtävän vastaamattomuus. Varusmiehen näkökulmasta voi tuntua siltä, että koko puoli vuotta tai kauemmin kestäneestä varusmieskoulutuksesta ei ole ollut paljoakaan hyötyä tai että sitä ei puolustusvoimissa arvosteta. Kouluttajat ovat kertoneet tutkijoille tämän varusmiesajan ja kertausharjoituksen koulutuksellisen vastaamattomuuden johtuvan lykkäysten suuresta määrästä, sillä toimivien joukkokokonaisuuksien, esimerkiksi tiettyihin sa-perusyksikköihin kuuluvien ryhmien ja joukkueiden aikaansaamiseksi on harjoitukseen mukaan saaduista miehistä jouduttu muodostamaan ryhmiä ja joukkueita eri henkilöistä kuin niistä, joita sisältyi alkuperäisiin joukkotuotettuihin sa-ryhmiin. – Lykkäysten suuri määrä voi puolestaan johtua huonosta varusmiesajan palvelusmotivaatiosta, joka taas osalla muuten motivoituneista varusmiehistä on voinut alentua edellä luetelluista tekijöistä johtuen. Palvelusmotivaation voimakkaastakin vaihtelusta saatiin näyttöä Risto Kurosen (1995) diplomityössä varusmiesten "motivaatioputkista". Se perustui PvKK:n vuoden 1992 kyselytutkimukseen eli ns. "motivaatiotutkimukseen, jossa varusmiesten yhden saapumiserän palvelusmotivaatiota mitattiin neljänä ajankohtana. Näin palvelusmotivaatiota alentavilta suhteellisen pieniltä tuntuvilla varusmiesajan tekijöillä voi olla todella pitkät jäljet.

5.3. Motivaatio tulla kertausharjoituksiin

Vuonna 2005 varusmiehiltä kysyttiin *"Kuinka pian varusmiespalveluksesi jälkeen sinulle itsellesi sopisi kertausharjoitukseen osallistuminen?"* Vuoden 2005 vastaajista useimmat ilmoittivat, että he tulisivat kyllä 2–5 vuoden kuluttua, joskaan eivät välttämättä olleet mitenkään erityisen halukkaita. Keskiarvo oli noin kolme vuotta. Hajontaa esiintyi sekä vuosimäärässä että halukkuuden luonteessa, osa oli täysin halukkaita, osa katsoi että siihen olisi pakko. Osa piti tätä velvollisuutenaan. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Vuonna 2006 useimmat vastasivat aihetta koskevaan kysymykseen myöntävästi. Myönteisen vastauksen yhteydessä eräät vastaajat mainitsivat tutut kaverit ja heidän tapaamisensa. Melko monet vastaajat esittivät kuitenkin varauksia tyyliin "riippuu tilanteesta".

Vuonna 2007 kertausharjoitusmotivaatiota koskeva kysymys esitettiin siten, että vastaajalle sanottiin ensin, että hänet voidaan määrätä kertausharjoituksiin 3–5 vuoden kuluttua. Sitten tiedusteltiin *"Olisitko itse halukas/valmis kertausharjoitukseen vai hakisitko ehkä lykkäystä?"*

Vuoden 2007 vastaajista suuri osa vastasi olevansa valmis kertausharjoitukseen. Osa ilmoitti tulevaisuutensa varmasti. Melko monet vastaajat esittivät kuitenkin varauksia tyyliin ”riippuu tilanteesta työn/opiskelun suhteen”. Vain yksi vastaajista ilmoitti suoraan, ettei tulisi.

Vuonna 2009 kertausharjoitusmotivaatiota koskeva kysymys esitettiin suunnilleen seuraavasti: *"Sinut voidaan määrätä kertausharjoitukseen. Nykyään haetaan paljon lykkäyksiä eli vapautusta harjoituksesta. Kun saat käskyn, tuletko kertausharjoitukseen noin 3–5 vuoden kuluttua vai yrittäisitkö ehkä hakea lykkäystä?"*

Suurin osa vastasi tulevaisuutensa kertausharjoitukseen eikä hakisi lykkäystä. Jotkut vastasivat tulevaisuutensa ”ehdottomasti” tai ”miehellään”. Osa suhtautui periaatteessa myönteisesti, mutta arveli työasioiden tai opiskelun voivan johtaa lykkäyksen hakemiseen. Nämäkin vastaajat pitivät Suomen aseellista puolustamista tarpeellisenä. Eräs vastaaja mainitsi syyksi lykkäyksen hakemiseen (”saatan pohtia lykkäystä”) sen, että palveli erikoistehtävässä, jossa ei olisi enää sodan olosuhteissa. Näin ollen hän joutuisi kertausharjoituksessa eri tehtävään kuin nyt.

Yhteenvetona vuosien 2005–2009 haastatteluista voi ensinnäkin todeta, että kertausharjoituksiin tulemisen motivaatiota käsiteltäessä siirryttiin menneisyyden ja nykyisyyden eli juuri koetun ja meneillään olevan varusmiespalveluksen kartoittamisesta tulevaisuuteen eli tilanteeseen, jossa kertausharjoituskäsky on odotettavissa tai saapuu 3–5 vuoden päässä varusmiesajasta. Tämä asettaa tietenkin tutkimusmetodiikalle haasteita. Raportin lukija voi itse päätellä, kuinka hyvin tässä on onnistuttu sekä tätä raporttia lukemalla että tarkastelemalla kertausharjoitusten vapautushakemuksia koskevia tilastoja suunnilleen näiden vastaajien (varusmiehinä 2005–2009) reserviläisikäluokkien kohdalla.

Suuri tai suurin osa haastatteluista oli oman ilmoituksensa mukaan valmiita tulemaan kertausharjoitukseen. Melko paljon oli kuitenkin niitä, jotka esittivät työhön tai opiskeluun liittyviä varauksia. Vastauksista sai mielikuvan, että vastaajien yleisäsanne oli myönteinen, mutta varusmiesten keskuudessa esiintyi vaikeasti hahmotettavissa oleva määrä mielialaa, että ei ehkä sittenkään käytännössä tulisi harjoitukseen.

Erityisesti vuoden 2009 vastauksissa kiinnitti huomiota se, että erittäin vahvan yleisen maanpuolustustahdon omaavista ja hyvän varusmiesajan palvelusmotivaation omaavista osa ilmoitti, että he harkitsisivat vapautuksen hakemista kertausharjoituksesta. Tämä saattaa merkitä sitä, että varusmiehille ei ole palvelusaikana onnistuttu selvittämään kertausharjoitusten merkitystä puolustusjärjestelmässä. Varusmiehet saattavat ajatella, että he ovat jo varusmiesajana ”hoitaneet oman osansa” tms. Näin vastuu vapautusten suuresta määrästä palautuisi ainakin osittain varusmiehiltä/reserviläisiltä puolustusvoimille.

Eräs mahdollinen syy vapautushakemuksen harkintaan voi olla se, että varusmies ei pidä kertausharjoitusta yhtä pakollisena asiana kuin varusmiespalvelusta. Tämä voi perustua siihen, että varusmiehet tietävät, että paitsi että vapautuksia haetaan paljon, niitä myös *myönnetään* varsin paljon.

5.4. Vapaaehtoinen maanpuolustustoiminta

Vuoden 2005 varusmiehistä monet ilmoittivat, etteivät halua osallistua vapaaehtoiseen maanpuolustustyöhön. Monet olivat epävarmoja ja ilmoittivat, etteivät osaa arvioida tulevaa elämäntilannettaan ja ajankäyttömahdollisuuksiaan, joka saattoi myös kertoa siitä, ettei asia kiinnostanut. Melko pieni osa ilmoitti olevansa suoraan halukkaita. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Tiedusteltaessa vuonna 2006 halukkuutta vapaaehtoiseen maanpuolustustyöhön esim. muutamana vuoden kuluttua suurin osa vastaajista vastasi tyyliin ”miksi ei, riippuu tilanteesta” tms. Vaikutti siltä, että monilla vastaajilla ei ollut tietoja vapaaehtoisen maanpuolustustyön konkreettisista muodoista. Yksi kokelas ilmoitti olevansa tällaiseen toimintaan halukas sen seurauksena, että RUL:n edustaja oli käynyt RUK:ssa puhumassa aiheesta upseerioppilaille.

Vuonna 2007 halukkuutta vapaaehtoiseen maanpuolustustyöhön kartoitettiin siten, että ensin kysyttiin, tietääkö vastaaja mitään vapaaehtoisesta maanpuolustustyöstä. Suurin osa haastatteluista ei tiennyt vapaaehtoisesta maanpuolustustyöstä juuri mitään. Haastattelija mainitsi tällöin esimerkkeinä lyhyet vapaaehtoiset harjoitukset ja kurssit joissa oli esim. tutustumista johonkin aseeseen ja ammuntaa sillä. Tämän jälkeen tiedusteltiin, voisiko vastaaja kuvitella osallistuvansa silloin tällöin johonkin tällaiseen esim. muutamana vuoden kuluttua. Suuri osa ei osannut sanoa, kiinnostaisiko tällainen toiminta. Jokin osa sanoi olevansa ainakin hieman kiinnostuneita ammuntaan liittyvästä toiminnasta. Mainittiin myös mahdollisuus saada päivitettyä omaan erikoiskoulutukseen liittyviä asioita tai saada lisää pätevyyttä niissä.

Yhteenvetona vuosien 2005–2007 haastatteluista voidaan todeta, että halukkuutta vapaaehtoiseen maanpuolustustoimintaan ei esiintynyt kovin paljoa lukuun ottamatta vuoden 2006 haastateltuja, joista suurin osa vastasi tyyliin ”miksi ei, riippuu tilanteesta” tms. Nämäkin myönteiset vastaukset sisälsivät siis varauksen. Tällainen varauksellisuuskin saattoi sisältää haastattelijaan kohdistunutta ”kohteliaisuutta”, ts. kielteistä mielipidettä ei ehkä haluttu sanoa suoraan haastattelijalle, joka oli selvästi puolustusvoimien henkilökuntaan kuuluva. Toisaalta tutkimusmetodisesti voidaan todeta, että varusmiespalveluksen loppuvaihe ei liene paras mahdollinen ajankohta kysyä, olisiko vastaaja halukas samantyyppiseen toimintaan vapaaehtoisesti, omalla vapaa-ajallaan.

Eräs syy melko negatiiviseen lopputulokseen saattaa olla se, että varusmiehet eivät tienneet juuri mitään vapaaehtoisesta maanpuolustustoiminnasta.

6. VARUSMIESTEN KOKEMUKSIA PALVELUSAJASTAAN

6.1. Kantahenkilökuntaan kuuluvat kouluttajat

Vuonna 2005 tehdyissä haastatteluissa kantahenkilökuntaan kuuluvia kouluttajia ja kompanian päälliköitä pidettiin ammattitaitoisina.

Suuri osa vastaajista oli sitä mieltä, että osa kantahenkilökuntaan kuuluvista kohteli alaisia aivan väärällä tavalla. Näitä vääriä tapoja olivat:

- huutaminen
- ylimielisyys
- annettiin vain negatiivista palautetta
- positiivinen palaute ja kannustus puuttui
- ”vanha intin tyyli”.

Vastaajien mielestä kantahenkilökunnan joukossa oli siis niitä, jotka käyttäytyivät em. tavalla (esim. opistoupseereita, mutta kaikki ao. maininnat eivät koskeneet heitä). Vastaajien mielestä kantahenkilökunnassa oli myös erittäin hyviä kouluttajia (esim. nuoria kadettiupseereita, mutta muitakin hyviä kouluttajia oli), jotka saivat asiat hoidettua ilman em. käyttäytymistapoja. (Edellisen johdosta voi lisäksi huomauttaa, että varusmiehet eivät aina pysty erottamaan kadettiupseeria ja opistoupseeria.) (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Tämäntyyppisessä haastattelututkimuksessa ja kyseisellä otannalla (ks. edellä kohta 3 jossa kerrotaan tutkimusmenetelmistä) on mahdotonta arvioida, missä suhteessa kouluttajat jakautuivat em. ryhmiin.

Vuonna 2006 haastateltujen varusmiesten kouluttajat olivat vastaajien mukaan yleensä nuoria, usein vänrikkejä (määräaikaisia reserviupseereita), mutta joukosta löytyi yli 40-vuotias (varusmiesten arvion mukaan) yliluutnanttikin, joka sai varusmiehiltä erinomaisen arvioinnin. Useimmat vastaajat pitivät kouluttajiaan ammattitaitoisina, joskin pienekkö osa oli tässä eri mieltä. Jälkimmäiset arviot kohdistuivat hiljattain joukko-osastoon tulleisiin kouluttajiin. Useimmat pitivät kouluttajia motivoituneina, toisinaan liiankin innokkaina, vain muutama oli eri mieltä.

Useimmat haastateltavat pitivät kouluttajia tasapuolisina tai jopa reiluina, vain muutama kielteinen kommentti. Kouluttajien katsottiin esiintyvän varuskunnassa tiukemmin kuin leirillä (mikä selittynee osittain sillä, että harjoituksessa vastaajat olivat toimivien johtajien eivätkä omien kouluttajien alaisina). Toisaalta tämä saattaa viitata siihenkin, että kun varusmiehet on saatava todella tekemään jokin mitattavissa oleva suoritus (vs. toimiminen mekaanisesti käskyjen mukaan), kouluttajillakaan ei ole ”varaa” liian tiukkaan kasarmityypiseen käyttäytymiseen.

Vuonna 2007 varusmiesten arvioinnit omasta kouluttajastaan kotivaruskunnassa olivat yleensä hyviä. Muutamia huonoja arviointoja oli joukossa. Näitä keräsivät yleensä nuoret kakkoskouluttajat, mutta myös yksi pääkouluttaja. Erään vastaajan mukaan kouluttaja ”puuttui joka asiaan”, eikä antanut tehdä mitään omatoimisesti. Lisäksi tuli esiin, että erikoiskoulutusta antanut kouluttaja ei toisinaan hallinnut ao. erityisalaa (esim. huolto), seurauksena huono arviointi ja toteamus, että ao. kouluttajaa ei otettaisi sa-johtajaksi. Tästä

ilmenee, että varusmiehet eivät aina arvioi kouluttajiaan esim. "reiluuden", tasapuolisuuden ja alaisista huolehtimisen tms. perusteella.

Yhteenvetona vuosien 2005–2007 haastatteluista voi todeta, että varusmiehet pitivät yleensä kouluttajiaan ammattitaitoisina, joskin muutamia poikkeuksia esiintyi. Nämä maininnat kohdistuivat esimerkiksi hiljattain joukko-osastoihin tulleisiin nuoriin kakkoskouluttajiin.

Vuosien 2005 ja 2007 haastatteluissa kantahenkilökuntaan kuuluvien kouluttajien suhtautumisen varusmiehiin katsottiin olevan yleensä hyvän. Sen sijaan vuonna 2005 varusmiehet katsoivat, että osa kouluttajista kohteli heitä aivan väärällä tavalla. Joitakin viitteitä esiintyi siitä, että mm. nuoret kadettiupseerit saivat kuitenkin koulutuksen hoidettua ilman varusmiesten kritisointia turhaa huutamista ja "vanhaa intin tyyliä".

6.2. Varusmiesjohtajat

Vuoden 2005 varusmieshaastatteluissa useimmat vastaajat pitivät ryhmänjohtajia hyvinä. Osa sai erinomaisia mainintoja ("lähtisin sotaan hänen alaisenaan" jne.). Mainintoja huutavista tai simputtavista ryhmänjohtajista ei esiintynyt. Noin 20% vastaajista piti ryhmänjohtajiaan vähemmän hyvinä tai huonoina. Joihinkin ryhmänjohtajiin ei luotettu sa-johtajina. Tällöin viitattiin heidän puuttuviin kykyihinsä, ei alaisten kohteluun. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Upseerikokelaat (joukkueenjohtajat) saivat vielä paremman arvioinnin kuin ryhmänjohtajat. He saivat välillä lähes ylistäviä lausuntoja. Poikkeuksiakin vastauksissa oli. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Vuonna 2006 ryhmänjohtajat saivat miehistöön kuuluvilta suurimmaksi osaksi myönteisen arvioinnin. Ryhmänjohtajat asennoituvat ilmeisesti alaisiin pääsääntöisesti oikein. Eräässä joukkueessa ryhmänjohtajiksi oli alikersanttien puutteen takia nimitetty jääkäreitä, mutta näihin oltiin tyytyväisiä.

Ryhmänjohtajat olivat yleensä tyytyväisiä joukkueenjohtajiinsa eli kokelaisiin.

Myös vuonna 2007 varusmiehiltä tiedusteltiin arviointia omasta ryhmänjohtajasta. Tarvittaessa haastattelija mainitsi mm. alaisten kohtelun ja johtamiskyvyn mahdollisina arviointiin vaikuttavina asioina. Useimmiten ryhmänjohtaja arvioitiin hyväksi, toisinaan erittäin hyväksi. Jotkut arvoinnit olivat ambivalentteja, kuten maininta ryhmänjohtajasta, joka oli reilu ja tasapuolinen, mutta ei riittävän jämäkkä. Muutama huono arviointi mahtui joukkoon.

Vain yhden joukko-osaston haastatelluille esitettiin vastaava kysymys heidän joukkueenjohtajastaan. Kaikki neljä kokelasta saivat hyvän arvioinnin (eräs oli alaisensa mielestä jopa "paras").

Yhteenvetona voi todeta, että varusmiehet pitivät ryhmänjohtajiaan ja joukkueenjohtajiaan (upseerikokelaat) hyvinä.

6.3. Ryhmäkiinteyden ja "henki" omassa ryhmässä

6.3.1. Ryhmäkiinteyden käsite

Festingerin (1950) klassisen sosiaalipsykologisen määritelmän mukaan ryhmäkiinteydellä tarkoitetaan niiden voimien kokonaisuutta, jotka saavat ryhmän jäsenen pysymään ryhmässä.

”Cohesiveness of a group is here defined as the resultant of all the forces acting on the members to remain in the group.” (Festinger 1950)

Sotilasjoukon kiinteydestä on esitetty erilaisia määritelmiä, joista eräissä toisin kuin em. määritelmässä luetaan myös ryhmän jäsenillä oleva yhteinen, virallisen sotilasorganisaation määrittämä tavoite ryhmäkiinteyden piiriin. (Harinen 1992.)

Kun sotilasjoukon ryhmäkiinteyttä tarkastellaan lähemmin, voidaan erotella seuraavat kaksi kiinteyden lajia:

- organisaatiossa samantasoisten sotilaiden välinen kiinteyden, ns. horisontaalinen, vaakasuora kiinteyden (esim. jääkäriryhmän miehistöön kuuluvat jäsenet)
- joukon johtajien ja johdettavien välillä vallitseva kiinteyden, ns. hierarkkinen tai vertikaalinen, pystysuora kiinteyden (esim. joukkueenjohtaja - alaiset)

Tämän lisäksi voidaan vielä erottaa seuraavat kaksi kiinteyden lajia:

- ”affektiivinen kiinteyden”, jossa on kansanomaisesti ilmaisten kyse siitä, että ryhmän jäsenet tulevat toimeen keskenään, ovat hyvissä väleissä, kavereita keskenään
- ”instrumentaalinen kiinteyden”, joka kansanomaisesti ilmaisten tarkoittaa sitä, että tehtävissä taitavat ryhmän jäsenet hakeutuvat yhteen ja muodostavat jopa käskevätkin yhteistyötä tekevän tiimin (ks. käytännön esimerkkejä suomalaisessa rauhanturvajoukossa: Kosonen 2003)

”Ristiintaulukoimalla” nämä kiinteyden pääulottuvuudet, eli toisaalta horisontaalinen vs. vertikaalinen kiinteyden ja toisaalta affektiivinen vs. instrumentaalinen kiinteyden, saadaan neljä erilaista kiinteyden lajia. Jossakin jääkärijoukkueessa vallitseva mahdollisimman hyvä kiinteyden, jollaista käytännössä on ehkä harvinaista saavuttaa, sisältää siis parhaimmillaan jopa kaikkia neljää kiinteyden alalajia.

Ryhmänormit ovat ryhmän omia, epävirallisia käyttäytymissääntöjä, joilla ryhmä kontrolloi jäsentensä käyttäytymistä. Ryhmänormit ovat se välittävä mekanismi, jonka kautta ryhmäkiinteyden vaikuttaa ryhmän jäsenten käyttäytymiseen (ks. esim. Harinen 2006). Ryhmä kontrolloi epävirallisten ryhmänormien noudattamista omien sisäisten sanktioidensa (palkinnot ja rangaistukset) avulla. Sosiaalipsykologiassa tätä kontrollointia kutsutaan ryhmäpaineeksi (group pressure).

Parhaimmillaan tällainen kontrollointi tarkoittaa sitä, että sotilasryhmä on itseohjautuva ja toimii virallisten tavoitteiden suuntaisesti jopa ilman virallista johtajaansa. Huonoimmillaan se voi merkitä sitä, että koko ryhmä välttelee tehtäviä tai pakenee taistelutilanteesta epävirallisten johtajiensa vaikutuksesta.

Tässä yhteydessä voi mainita myös erään ryhmäkiinteyteen liittyvän kirjallisten varusmieskyselyiden tuloksen. Varusmiesten vuosien 2000–2002 loppukyselyistä tehdyssä tutkimusra-

portissa (Harinen 2003) koetettiin selvittää, onko ryhmäkiinteyden eli me-henki tilastollisessa yhteydessä koko varusmiesaikaa koskeviin myönteisiin tai kielteisiin mielikuviin. Seuraavassa taulukossa me-henkeä koskeva loppukyselyn kysymys on ristiintaulukoitu varusmiesajan myönteisiä muistoja koskevan kysymyksen kanssa.

Taulukko 1. Ryhmän me-hengen yhteys varusmiesaikaa koskeviin myönteisiin muistoihin. Varusmiesten loppukyselyn kysymysten 59 ja 79 ristiintaulukointi, vastaajina miehistöön kuuluvat 6 kk palvelevat (6 saapumiserää). (Lähde: Harinen 2003)

		59. Nykyiseen ryhmääni on syntynyt todella hyvä me-henki.				
		täysin samaa mieltä	osittain samaa mieltä	vaikea sanoa	osittain eri mieltä	täysin eri mieltä
79. Varusmiesajalta tulee jäämään mieleeni joitakin erittäin myönteisiä muistoja	täysin samaa mieltä	51,9	31,2	20,5	19,0	19,2
	osittain samaa mieltä	29,7	40,7	34,3	31,9	20,7
	vaikea sanoa	9,4	14,8	25,0	17,5	15,4
	osittain eri mieltä	5,2	8,8	12,0	20,2	14,4
	täysin eri mieltä	3,8	4,5	8,2	11,4	30,3
	yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Khin neliö = 4024.4 $p < 0.0001$, $r = 0.31$

Taulukosta ilmenee, että mikäli ryhmän henki oli erittäin hyvä ("täysin samaa mieltä" väittämän 59 kanssa), syntyi noin 80%:lle ao. ryhmiin kuuluvista myönteisiä muistoja palvelusajasta. Jos ryhmän henki oli erittäin huono ("täysin eri mieltä" väittämän 59 kanssa), syntyi vain 40%:lle ao. tyyppisten ryhmien jäsenistä varusmiesaikaa koskevia myönteisiä muistoja.

6.3.2. Varusmiesten ryhmäkiinteyden mahdollisesti vaikuttavia tekijöitä tutkimuskirjallisuuden valossa

Eräitä ryhmäkiinteyden syntymiseen mahdollisesti vaikuttavia, osittain toisiinsa limittyviä tekijöitä ovat tutkimuskirjallisuuden valossa seuraavat:

- joukon pysyminen mahdollisimman kauan samassa kokoonpanossa
- joukkotuotettavan sa-joukon muodostamisajankohta perusyksikössä
- majoitusjärjestelyt perusyksikössä
- koulutusryhmien muodostamistapa perusyksikössä
- yhteinen, yhteistyötä edellyttävä toiminta (ja ryhmälle annetut tämäntyyppiset tehtävät)
- tehtävät, joista ryhmän jäsen ei onnistu ilman muiden apua tai yhteistyötä
- yhteiset rasittavat kokemukset
- ryhmän itsenäinen ongelmanratkaisu
- ulkoinen uhka, ulkoapäin tuleva paine (vihollinen, joskus oma esimies, olosuhteet jne.)⁶
- yhdessä koettu onnistuminen

⁶ Joistakin amerikkalaisista sotaelokuvista on välittynyt mielikuva (tosiasioita vastaava tai ei), että ryhmien ja joukkueiden kouluttajat ovat USA:n asevoimissa yrittäneet "takoa" ryhmäkiinteyttä koulutettavaan joukkoon hyvin tiukan kurin ja koulutuksen jopa järjettömältä tuntuvat rasittavuuden avulla. Tällöin luettelossa mainittu "ulkoinen uhka" olisi muodostettu tarkoituksellisesti kouluttajien toimenpitein.

- ryhmän jäsenten yhteistoimintaa edellyttävät kilpailut muita ryhmiä vastaan
- yhteiset tunnukset tai merkit pukeutumisessa, ryhmän nimityksessä tms.
- yhteinen vapaa-ajanvietto

Edellä luetelluista tekijöistä useimmat ovat sellaisia, että kouluttajat ja perusyksikön päällikkö tai tätä ylemmät esimiehet joukko-osastossa voivat vaikuttaa niihin. Koulutuksen järjestäminen E- ja J-kaudella siten, että ryhmäkiinteyställe luodaan syntymisedellytyksiä, edellyttäisi kouluttajilta sen miettimistä, miten viikko-ohjelmat, päiväohjelmat ja normaalit koulutustapahtumat tulisi laatia, jotta mahdollisimman monet em. tekijöistä pääsisivät myönteisellä tavalla vaikuttamaan. Samalla olisi syytä miettiä, pyritäänkö tietyllä toimenpiteellä jääkäriryhmän (vast) vai koko joukkueen tai jaoksen kiinteiden edistämiseen.

Edellä luetelluista tekijöistä kartoitettiin esimerkiksi vuonna 2006 tehdyissä varusmieshaastatteluissa ryhmänjohtajien ja varusmiesten koulutusryhmiin jakoa ja majoitusjärjestelyjä (kotivaruskunnassa, ei siis kyseessä olleessa Helle 06- harjoituksessa).

6.3.3. Koulutusryhmien muodostaminen ja majoitusjärjestelyt erinä ryhmäkiinteysteen mahdollisesti vaikuttavina varusmiesajan tekijöinä

Suomen puolustusvoimissa tehdyistä tutkimuksista, joissa käsitellään sotilaiden majoitusjärjestelyjä ja niiden yhteyksiä sotilaiden asenteisiin ja esimies-alaisuuteisiin voidaan mainita, että jo Knut Pipping käytti jatkosodan perusyksikköä koskevassa väitöskirjassaan ”Kompagniet som samhälle” (1947) kymmeniä sivuja sotilaallisten ryhmien (ryhmät, puolijoukkueet, joukkueet) majoitusjärjestelyjen kuvaamiseen. Pipping tutki mm. sitä, miksi reserviupseerit ja aliupseerit asemasodan aikana majoittuivat toisinaan erilliseen upseeri- tai aliupseerimajoitukseen, toisinaan taas alaistensa kanssa. Pipping tutki myös majoitusjärjestelyjen suhdetta työtehtävien suorittamiseen, sosiaalisten ryhmien syntymiseen, kuriin ja esimies-alaisuuteisiin. Pippingin teoksesta saa sen yleiskäsityksen, että se, mitä nykyään kutsutaan myönteisessä mielessä ”syväjohtamiseksi” toteutui jatkosodan ajan esimies-alaisuuteissa paremmin silloin, kun ryhmänjohtajat majoittuivat yhdessä alaistensa kanssa. Pipping kiinnittää kuitenkin huomiota myös joihinkin liiallisen ”veljeilyn” haittavaikutuksiin.

Everstiluutnantti Kalle Liesinen (1996) toteutti SatJP:n komentajana toimiessaan panssarintorjuntakomppanian johtamisharjoituksessa (kesto 30 vrk) majoituskokeilun, jossa ryhmänjohtajat majoitettiin yhteen alaistensa kanssa. Tutkimukseen liittyi alku- ja loppukysely varusmiesjohtajille ja heidän alaisilleen. Tutkija Pertti Alanen PvKK:sta konsultoi tutkimuksen teossa, ja kyselyssä hyödynnettiin PvKK:n kehittämää uutta JOTOS-järjestelmää. Tutkimusraportissa todettiin: ”Harjoituksen tulokset olivat positiivisia ja paransivat sekä yksikön ilmapiiiriä että ryhmänjohtajien valmiutta analysoida omaa johtamistapaansa. Vastakkainasettelu miesten ja johtajien välillä tasoittui” (emt., 4).

Jos ajatellaan vain pieniä sotilasryhmiä, kuten jääkäriryhmiä ja joukkueita (vast) ”sellaisinaan”, erillisinä ”koulutustavoitteina”, voidaan niiden ryhmäkiinteyttä ja esimies-alaisuuteita pyrkiä vahvistamaan jo pelkästään pitämällä henkilöstöä yhdessä tai ainakin lähietäisyydellä (esim. sama rakennus) koulutuksessa ja majoituksessa. Mikäli ajatellaan tätä suurempia joukkoja, kuten sodan ajan perusyksiköitä, ei pelkästään pienten kiinteiden ryhmien (ryhmä, jaos, joukkue) aikaansaaminen ole ainoa tavoittelemisen arvoinen asia. Sodan ajan perusyksikkö sisältää tulenjohto-osia, viestihenkilöstöä, huoltoa jne. Tällöin joudutaan harkitsemaan mm. sellaisia asioita, kuin että majoitetaanko jalkaväen sa-perusyksikköön

kuuluvat tulenjohtoryhmät samaan rakennukseen jääkäriryhmien kanssa, majoitetaanko tulenjohtomiehet omiin tupiinsa vai samoihin tupiin jääkäreiden kanssa, onko tjou:n majoitus jääkäriryhmän ryhmänjohtajien tuvassa vai tulenjohtomiesten tuvassa jne.

Pääesikunnan koulutusosaston päällikkönä laatimassaan artikkelissa Liesinen (2003) totesi majoitusjärjestelyihin liittyen mm. seuraavaa:

”Pitämällä sodan ajan yksikkö hallinnollisesti koossa saavutetaan varusmieskoulutuksessa kaksi merkittävää etua. Ensinnäkin yksikön sisäinen kiinteys ja motivaatio paranevat ja jokaisen koulutettavan oma merkitys avautuu varusmiehille. Toiseksi yksikön kokonaistoiminta tulee kaikille tutuksi: Syntyy yksikköön kuuluvan viitekehys oman toiminnan perustaksi. Vuosia puolustusvoimissa toimineen saattaa olla vaikea mieltää miten vaativaa kymmenien ihmisten organisaation hahmottaminen on muutaman ohimenevän kuukauden aikana. Hahmottaminen onnistuu, jos organisaatio asuu naapurituissa ja sillä on ihmisten nimet.” (Liesinen 2003, 20)

Liesinen toteaa edelleen:

”Ryhmä ja tupakunta ovat joukon kiinteyden rakenneosia. Taistelutoveruuden laajeneminen joukkueen ja komppanian tasalle edellyttää kuitenkin pitkää yhteistä kokemusta.” (Liesinen 2003, 17)

Edellisen ja muiden ryhmäkiinteyttä koskevien tutkimustulosten pohjalta ryhmäkiinteyden luomisen pitäisi siis tutkimuskirjallisuuden valossa olla eräs varusmieskoulutuksen tavoite.

Perusyksikössä toteutettavassa joukkueen ja jaoksen koulutuksessa pitäisi tutkimuskirjallisuuden valossa pyrkiä vähintään siihen, että joukkotuotettuun joukkueeseen, jaokseen (vast) ja näiden alaryhmiin syntyy E- ja J-kauden tuloksena:

- mahdollisimman voimakas horisontaalinen affektiivinen kiinteys (eli kansanomaisesti ilmaisten hyvät kaverisuhteet ja me-henki)
- myönteiset, organisaation tavoitteiden kanssa sopusoinnussa olevat ryhmänormit (eli kansanomaisesti ilmaisten esimerkiksi porukan kanta, jonka mukaan kukaan ei saa lint-sata telttaa pystytettäessä)

Nykyään ryhmäkiinteyden tietty tasoa tai ryhmänormien tietyntaista sisältöä ei ole määriteltä koulutustavoitteeksi, eli ryhmäkiinteyttä ja sen saavuttamisen todentamistapaa mitattavissa tai arvioitavissa olevine kriteereineen ei ole selkeästi kirjattu varusmiesten koulutustavoitteita koskeviin pääesikunnan varusmieskoulutusta koskeviin normeihin. Joitakin kuvailevia mainintoja tosin löytyy.

Tähän liittyen voi kritiikkinä todeta, että joukko-osastoille ei ole annettu puolustushaara-esikuntien tai pääesikunnan taholta minkäänlaisia ohjeita tai normeja siitä, millaisin toimenpitein ryhmäkiinteyttä voidaan tai tulee synnyttää perusyksiköissä ja niiden joukkueissa ja ryhmissä (vast) palvelusaikana. Joukkotuotetun sa-joukon ryhmäkiinteyden lisäämisen ja parantamisen osalta puolustusvoimissa tukeudutaan vielä nykyään pitkälti ”luonnonmeneelmään” tai yksittäisten aiheeseen opinnoissaan perehtyneiden kouluttajien tai perusyksikön päälliköiden oma-aloitteiseen toimintaan. Tällaisen ryhmäkiinteyttä koskevan ohjeiston laatiminen olisi luonnollisesti erittäin toivottavaa.

Empiiriset tutkimukset, kuten nyt käsillä oleva haastattelututkimusten raportti, lienevät eräs tapa selvittää nykytilannetta ryhmäkiinteyden vaikuttavien asioiden osalta. Tällöin saadaan

tietoja erilaisista ryhmäkiinteyteen mahdollisesti vaikuttavista asioista ja toimenpiteistä, kuten esimerkiksi majoitusjärjestelyistä ja erityyppisten koulutus- ym. ryhmien muodostamistavoista sekä niiden ryhmäkiinteyteen kohdistuvista vaikutuksista. Tämänlainen tutkimustieto voisi edesauttaa em. ohjeiston laatimista.

6.3.4. Varusmieshaastattelujen tuloksia

"Henki" omassa ryhmässä

Vuosien 2005–2009 varusmieshaastatteluissa ryhmäkiinteydestä käytettiin haastateltavien kanssa puhuttaessa nimitystä "henki" (tyyliin "henki omassa ryhmässäsi" jne.). Ryhmän hyvällä hengellä tutkijat tarkoittivat kiinteää pienryhmää, jossa vallitsivat virallisen organisaation tavoitteiden kanssa ainakin suunnilleen sopusoinnussa olevat epäviralliset ryhmänormit.

Vuoden 2005 haastatteluissa omaa ryhmää ja sen henkeä pidettiin lähes aina hyvänä. Vain yhdessä ryhmässä näin ei ollut. Tässä ryhmässä oli vastaajien mielestä huono ryhmänjohtaja ja kaksi "häirikköä". Ao. ryhmässä muut olivat halukkaita vaihtamaan ryhmää, jota ilmiötä ei muuten esiintynyt juuri ollenkaan. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Vuonna 2005 tehdyissä haastatteluissa ilmeni, että yhtä poikkeavaa ryhmää lukuun ottamatta miehet sanoivat ryhmänsä me-henkeä hyväksi. Kyseisessä huonossa ryhmässä näytti olevan kaksi ongelmaa: ryhmänjohtaja ei ollut riittävän hyvä eikä tehtäviensä tasalla, ja siksi ryhmään olikin harjoituksen ajaksi määrätty uusi johtaja ja entinen johtaja jatkoi varajohtajana. Lisäksi ryhmässä oli kaksi miestä, jotka muiden mukaan lähinnä pelleilivät. Seurauksena oli, että useimmat miehet eivät sodan ajan tilanteessa olisi halunneet olla tässä ryhmässä. Mistään muusta tutkitusta ryhmästä tällaista tulosta ei saatu. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Vuonna 2006 tehdyissä haastatteluissa useimmat miehistöön kuuluvat ilmoittivat, että heidän ryhmässään vallitsee hyvä henki. Monet pitivät henkeä jopa erinomaisena. Erikseen (vuoden 2005 tutkimustulosten pohjalta) tiedusteltaessa monet ilmoittivat kuitenkin, että ryhmässä oli 1–2 varusmiestä, joita koulutus ja saadut tehtävät eivät kiinnostaneet ollenkaan tai juuri ollenkaan. Tässä löytyi erilaisia variaatioita, jotkut miehet lintsasivat lähes kaikesta mahdollisesta, jotkut tekivät tehtävänsä lähinnä sanktioita välttääkseen.

Vuoden 2007 ensimmäisen tutkimuspäivän haastatteluissa vastaajilta tiedusteltiin, millainen "henki" hänen ryhmässään oli ja esiintyikö ryhmässä ongelmia. Seuraavina päivinä kysyttiin saatujen vastausten pohjalta myös, onko a) ryhmässä b) joukkueessa varusmiehiä joita ei ollenkaan kiinnosta, tai jotka lintsaavat. Lisäksi kysyttiin, montako tällaista oli ryhmässä ja joukkueessa ja miten muut suhtautuivat heihin.

Vastaajien mukaan "henki" heidän ryhmässään oli hyvä tai erittäin hyvä. Useimmissa ryhmässä oli kuitenkin 1–2 "lintsaria", joita toiminta ei ollenkaan kiinnostanut. Joukkueessa näitä oli noin 4–5 henkilöä. Muiden varusmiesten suhtautuminen heihin oli luonteeltaan huumoria, kuittailua ja piikittelyä. Heille ei vastaajien mukaan oltu todella vihaisia. "Kestolintsajille" naurettiin.

Yhteenvedona vuosien 2005–2007 haastatteluista voi ryhmien todeta, että "henki" ryhmässä oli erittäin hyvä. Kuten kohdassa 3. "Varusmieshaastattelujen kohdejoukko ja tutkimusmenetelmä" todettiin, haastateltaviksi otettiin esimerkiksi vuonna 2006 mahdollisimman

satunnaisesti kunkin sota- ja ampumaharjoituksessa olleen joukko-osaston joukkueiden miehiä siten, että mukaan tuli:

- joukkueenjohtajia ja varajohtajia
- ryhmänjohtajia samoista joukkueista
- miehistöä ao. ryhmänjohtajien ryhmistä
- lisäksi mahdollisuuksien mukaan miehiä joukkueen kaikista ryhmistä.

Tällä pyrittiin siihen, että tulokset eivät koskisi ainoastaan yksittäisiä varusmiesjohtajia ja miehistöön kuuluvia, vaan (em. otantatavan seurauksena) myös kokonaisia jääkäriryhmiä ja joukkueita (vast) ja mahdollisesti perusyksiköitä.⁷ Tältä pohjalta tulokset antoivat viitteitä siitä, että jääkärijoukkueiden (vast) ja jopa perusyksiköiden "henki" oli hyvä.

Kiinnostavaa oli kuitenkin havaita, että "ruohonjuuritasolla" eli jääkäriryhmissä (vast) oli usein 1-2 henkilöä, joita toiminta ei ollenkaan kiinnostanut. Sotilasjoukon kiinteyden käsitteen (ks. edellä) mukaan kiinteyden tulisi pitää sisällään virallisen organisaation tavoitteiden kanssa ainakin suunnilleen sopusoinnussa olevat epäviralliset ryhmänormit. Miten tutkimuksissa jääkäriryhmissä ja joukkueissa (vast) sitten suhtauduttiin välinpitämättömyyteen ja "lintsaajiin", ts. millaisia epäviralliset ryhmänormit ruohonjuuritasolla olivat? Tulosten mukaan mm. vuonna 2007 "lintsaajille" ei oltu todella vihasia. Sen sijaan huumoria, kuittailua ja piikittelyä esiintyi. "Kestolintsaajille" saatettiin nauraa.⁸

Miten kiinteyttä syntyy?

Vuoden 2005 haastattelujen perusteella näyttää selvästi siltä, että eri joukko-osastojen perusyksiköissä on erilaisia (tiedostettuja tai tiedostamattomia) tapoja rakentaa jääkäriryhmien kiinteyttä. Normaalina on, että varusmieskoulutuksessa joukkotuotetun joukkueen ryhmä asuu – viimeistään J-kaudella – samassa tuvassa. Yhden tutkitun yksikön tapauksessa näin ei kuitenkaan menetelty, vaan sa-ryhmät oli sekoitettu eri tupiin. Taustaa selvitettiin ja selitykseksi saatiin mielenkiintoinen ilmiö: ryhmäkiinteyks oli muutamissa tuvilla kasvanut "liian suureksi", eli tuvat klikkiytyivät komppanian sisällä niin, että myöhemmin erikoiskoulutuksesta komppaniaan tulevat jääkärit jäivät "ulkopuolisiksi" omiin tupiinsa. Jälkimmäisiin kohdistui "hyökkäysreaktioita". Tästä syystä aikaisempi sa-organisaation mukainen tuparakenne hajotettiin, ja miehet joutuivat tupiin, joissa oli myös saman joukkueen muiden ryhmien miehiä. Liian kiinteydestä syntyvät hyökkäysreaktiot saatiin karsittua, ja leirillä miehet asuivat tavalliseen tapaan ryhmittäin teltoissa. Haastatteluissa miehet selvittivät muidenkin ryhmien miesten paremman tuntemisen lisäävän ryhmien yhteistoimintaa joukkueen ja komppanian toimiessa kokonaisuutena. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Toisessa tutkitussa yksikössä ryhmänjohtajat eivät asuneet miesten kanssa samoissa tuvilla. Tämän toimintatavan etuna on se, että tieto todennäköisesti kulkee ryhmänjohtajien kesken paremmin. Tässä yksikössä oli lisäksi menetelty niin, että joukkueiden ensimmäinen ja toinen ryhmä oli valittu "kovista" taistelijoista ja kolmanteen ryhmään jäi "ylimäärä", kuten ryhmänjohtaja asian ilmaisi. Tämän toimintamallin perustelut eivät aivan selvinneet, yhtenä mahdollisuutena pidettiin sitä, että joukkueen taistelussa 1. ja 2. ryhmä hyökkäävät aina edellä ja kolmas jää taemmas reserviin (tai toimii tulitukiryhmänä, joka lieenee yleinen

⁷ Tällaiseen otantamenettelyyn sisältyneistä käytännön ongelmista ks. kohta 3. "Varusmieshaastattelujen kohdejoukko ja tutkimusmenetelmä".

⁸ Iso-Britannian palkka-armeijassa 1980-luvulla tehdyssä empiirisessä tutkimuksessa saatiin aivan erilaisia tuloksia. Ne antoivat viitteitä siitä, että suhtautuminen välinpitämättömyyteen tai "lintsaamiseen" voi palkka-armeijassa olla "raaempaa" kuin asevelvollisuuteen perustuvassa. Tehtäviään muiden sotilaiden mielestä laiminlyöviä sotilaita saatetaan pilkata, heidän varusneitään voidaan rikkoa, heidät voidaan eristää kaveripiiriin ulkopuolelle ja heitä saatetaan jopa potkia tai "silittää" (lyödä) kiväärinperällä.

käytäntö joukkueen 3.R:n kohdalla). Mahdollista on, että tällainen toimintatapa on omiaan heikentämään koko joukkueen sisäistä kiinteyttä. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Komppanioiden tehtävä, esim. rannikkojääkäri vs. kaupunkijääkärikomppania, näkyy ryhmien ja joukkueiden organisoinnissa, mutta tällä ei kuitenkaan lopulta havaittu olevan vaikutusta kiinteyden syntymiseen. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Kaiken kaikkiaan kaikissa kolmessa tutkitussa yksikössä ryhmien kiinteys oli haastattelujen mukaan erittäin hyvällä tasolla, ja kesti myös sen, että kaikissa tapauksissa miehet eivät olleet täysin tyytyväisiä tai luottavaisia ryhmänjohtajia, joukkueenjohtajia, joukkueen kaikkia kouluttajia tai komppanian päällikköä kohtaan. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Haastatteluissa ilmeni, että miehet katsoivat hommien hoituvan paremmin, kun kaikki ryhmän jäsenet tekevät tehtävänsä yhdessä ja yhtälailla. Tämä koski sekä kasarmielämää että leirejä. Leireillä korostui vielä parhaansa antamisen hyöty ryhmän kokonaisuutta ajatellen. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Vuoden 2006 haastatteluissa kiinnitettiin entistä tietoisemmin huomiota siihen, mitkä varusmiesajan tekijät vaikuttavat myönteisen ryhmäkiinteyden syntymiseen? Tähän liittyen voidaan samalla kysyä, mitkä ao. tekijöistä ovat sellaisia, että perusyksikön päällikkö ja kouluttajat pystyvät käytännössä vaikuttamaan niihin ja säätelemään niitä.

Vuonna 2006 tehdyissä haastatteluissa haluttiin tältä pohjalta kerätä tietoja eräistä joukko-osastoissa ja perusyksiköissä noudatettavista menettelytavoista, joilla voi olla vaikutusta joukkotuotetun sa-joukon ryhmäkiinteyden syntymiseen.

Vastaajilta tiedusteltiin, oliko ryhmänjohtajat majoitettu varuskunnissa samoihin tupiin alaistensa kanssa. Kumpaakin vaihtoehtoa esiintyi harjoituksessa olleissa joukko-osastoissa. Joissakin tapauksissa varusmiesjohtajat olivat alaisten kanssa samoissa tuvilla jo P-kaudella. Jos varusmiesjohtajat oli majoitettu miehistötupiin, miehistöön kuuluvat eivät pitäneet tätä huonona.

E- ja J-kauden majoitusjärjestelyissä esiintyi ainakin seuraavia tapauksia:

- varusmiehet oli majoitettu tupiin joukkotuotantokokoonpanoissa (sa-kokoonpanoissa)
- majoitus tapahtui E-kauden alun erikoiskurssien määrittämissä kokoonpanoissa, ts. esim. kk-kurssilla olleet olivat samassa tuvassa, joka merkitsee, että esimerkiksi joukkueen 1.R:n miehiä saattoi olla useassa tuvassa
- erään KrhJ:n majoitus tapahtui siten, että joukkueen neljän ryhmän jäsenet oli majoitettu sekaisin kahteen tupaan
- HK:n Huoltopalvelujoukkueen jäsenet oli majoitettu niin, että joukkueen ajoneuvonkuljettajat majoittuivat HK:n muiden ajoneuvonkuljettajien kanssa, keittäjät HK:n muiden keittäjien kanssa jne.
- kaksi ryhmää yhdessä isossa tuvassa
- ryhmän jäsenet olivat ”ihan hajallaan” majoitustuvissa

Käytettävissä olevien tupien koko (8-20 henkilölle) vaikuttaa luonnollisesti majoitusjärjestelyihin siten, että toisinaan joukkueen kaksi ryhmää on majoitettu samaan tupaan.

Erikoiskurssien loppumisajankohdat eri yksiköissä ja joukko-osastoissa voivat vaihdella, jonka seurauksena joukkotuotannon mukaisten ryhmien ja joukkueiden muodostamisajankohta voi olla erilainen eri joukko-osastoissa ja perusyksiköissä. Ajallinen vaihtelu voi olla suurtakin.

Vuoden 2006 aineiston kohdalta voidaan myös mainita, että (ainakin) yhdessä joukkueessa miehistöön kuuluvat oli jaettu joukkueen kolmeen ryhmään niin, että 1.R:ään ja 2.R:ään oli sijoitettu parhaat, kouluttajien ja varusmiesjohtajien valitsevat miehet, ja loput oli sijoitettu 3.R:ään. Samanlainen havainto tehtiin Pouta 05-harjoituksessa erään joukkueen kohdalla.

Kuten edellä todettiin, haastateltaviksi pyrittiin siihen, että kerätyt tiedot eivät koskisi vain yksittäisiä varusmiehiä vaan myös orgaanisia jääkäriryhmiä (vast) ja joukkueita, jossa tavoitteena oli luonnollisesti ryhmien ja joukkueiden vertailu.

Vuoden 2007 haastatteluissa pyrittiin selvittämään, millaisia majoitusjärjestelyjä, koulutusryhmien muodostamistapoja ja joukkotuotettavan sa-joukon tai organisaation muodostamistapoja esiintyy Paiste 07-harjoituksen vastaajajoukon edustamissa perusyksiköissä niiden ollessa kotivaruskunnissaan. Tämä tutkimuskysymys liittyi toisaalta ryhmäkiinteyden muodostumisedellytyksiin ja -mekanismeihin, ja toisaalta tämä tutkimusongelma liittyi puolustusvoimissa tutkimusajankohtana käytyyn keskusteluun siitä, pitääkö ryhmänjohtajien majoittua samaan tupaan tai muuhun majoitustilaan yhdessä alaistensa kanssa.

Vastaajilta tiedusteltiin, miten majoitusjärjestelyt oli kotivaruskunnassa tehty ryhmässä ja joukkueessa. Tällöin selvitettiin mm.:

- ovatko ryhmänjohtajat samassa tuvassa alaistensa kanssa
- milloin sa-kokoonpanot muodostettiin (miten erikoiskurssit vaikuttivat tähän)
- keitä asuu eri tuvilla
- minkä kokoisia tuvat ovat
- mikä on määrännyt sen, keitä missäkin tuvilla asuu
- sa-ryhmät vs. koulutusryhmät vs. majoitusryhmät?

Tietoja saatiin Uudenmaan Prikaatin Rannikkojääkärikomppaniasta ja Kaartin Jääkäriyhtymän 1.JK:sta ja 2.JK:sta. (KaartJR:n osalta voi huomauttaa, että miehistöön kuuluvat varusmiehet saivat 9 kk:n koulutuksen.) Haastatteluissa ilmeni mm. seuraavaa.

UudPr:n RjK:ssa ryhmänjohtajat oli jo P-kaudella majoitettu alokkaiden kanssa samoihin tupiin. Kokelaat asuivat omassa tuvassaan koko palveluskauden ajan. Alokkaat oli P-kaudella sijoitettu tupiin aakkosittain ja ryhmänjohtajat oli sijoitettu summamutikassa ao. tupiin. (Ryhmänjohtajat eivät olleet tupien varusmiesten tulevia sa-ryhmänjohtajia.) E-kauden alussa muodostettiin sa-ryhmät, jotka majoitettiin ryhmä / tupa ml. ryhmänjohtaja samassa tuvassa. Erikoiskurssilla samassa varuskunnassa olevat varusmiehet olivat E-kaudella (luultavasti) oman sa-ryhmänsä kanssa samassa tuvassa, vaikka olivatkin erikoiskurssilla muualla samassa varuskunnassa.

Sekä KaartJR:n 1.JK:sa että 2.JK:ssa alokkaat olivat P-kaudella aakkosittain tuviltaan, ryhmänjohtajat majoituivat omassa tuvassaan ja upseerikokelaat omassaan. KaartJR:ssa järjestely siis poikkesi UudPr:n majoitusjärjestelystä.

KaartJR:n 2.JK:ssa oli muodostettu sa-ryhmät E-kauden alussa, mutta osa miehistä oli ollut erikoiskursseilla (esim. kk-kurssi). J-kauden alussa, kun varusmiehet olivat tulleet erikoiskursseilta, oli lopullinen sa-kokoonpano ollut koossa. Erikoiskursseilla olleet oli siis sijoitettu sa-ryhmiin J-kauden alussa.

KaartJR:n 1.JK:ssa sa- joukkue oli 2.JK:n tavoin ollut lopullisesti koossa J-kauden alussa. Mutta 1.JK:ssa oli ollut käytössä (myös? vai pelkästään?) 12 hengen majoitustupia, joissa saattoi olla miehiä sekaisin joukkueen kaikista ryhmistä.

Tutkimusryhmän käymissä keskusteluissa tuli esiin ajatus siitä, että ryhmäkiinteyttä voi esiintyä jääkäriryhmissä, joukkueissa (vast) ja komppanioissa, ja ryhmäkiinteyttä kussakin näistä on tai voi olla eri asia. Näin ollen myös ne keinot, joilla ryhmäkiinteyttä syntyy tai koetetaan tietoisesti synnyttää näihin kolmeen erikokoiseen ryhmään voivat olla ainakin osittain erilaisia. Voisi olla myös mahdollista, että keinot voivat olla ainakin osittain ristiriitaisia. Tutkijat keskustelivat mm. siitä, miten kiinteyttä voidaan synnyttää komppanian tasolle. Tätä edistää jo teoriankin valossa (esim. Rensis Likertin "linking pin"-käsite jne.), jos komppanian kaikki varusmiesjohtajat tuntevat toisensa. Tämän "instrumenttina" voisi toimia johtajatupa majoitusratkaisuna. On mahdollista että tämä on ristiriidassa alemman tason ryhmäkiinteyden synnyttämisen kanssa.

6.4. Sosiaalinen pääoma eli varusmiehen tilanne varusmiespalveluksen jälkeen ja käsitys tulevaisuudesta, luottamus tulevaisuuteen

Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuskirjallisuudessa uudehko, mutta suurta suosiota saavuttanut sosiaalisen pääoman (social capital) käsite voisi suomalaisen varusmiehen kohdalla tarkoittaa esimerkiksi hänen käsitystään omasta tilanteestaan varusmiespalveluksen jälkeen, hänen perheessä ja koulussa muotoutuneita sosiaalisia taitojaan ja luottamustaan tulevaisuuteen. Käsite pohjautuu esim. Colemanin ("Foundations of Social Theory", 1990) ja Fukuyaman (1996) kirjoituksiin. Voidaan ajatella, että jo ennen palvelusta valmiiksi "syrjäytynyt" nuorukainen, jolla on vain vähän "sosiaalista pääomaa", ei pärjää myöskään varusmiespalveluksessa (vrt. Vesa Aurenin tutkimukset puolustusvoimissa), ja näin muiden varusmiesten varusmiesaikana kokemat myönteiset asiat jäävät häneltä kokematta. Tämä puolestaan voisi vaikuttaa kielteisesti sekä yleiseen että henkilökohtaiseen maanpuolustustahtoon. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Vuoden 2005 haastattelujen aineistossa peruskoulun/ammattikoulun käyneillä miehillä oli työpaikka tiedossa varusmiespalveluksen jälkeen. Joillakin oli tiedossa sekä työ- että opiskelupaikka. Ainoastaan muutamalla ylioppilaalla oli opiskelupaikka vielä haussa tai haun tuloksia ei vielä oltu saatu. Haastatteluissa todettiin siis, että lähes kaikilla vastaajilla oli työ- tai opiskelupaikka. Ne muutamit, joilla ei sitä ollut, pitivät hyvinä mahdollisuuksiaan saada sellainen. Vastaajat luottivat mahdollisuuksiinsa saada jatkossa hyvä työpaikka, jossa haluavat olla. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Miesten tulevaisuuden näkymiä kartoitettaessa saatiin siis erittäin positiivinen kuva, usko tulevaisuuteen, koulutuksen onnistumiseen ja parempaan työpaikkaan ja parempiin ansioihin oli yleistä. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Haastatteluissa ei siis juuri tuntunut olevan "syrjäytyneitä", heillä oli "sosiaalista pääomaa". Tulosta arvioitaessa on otettava huomioon, että vastaajien joukossa ei LMPa:n sota- ja am-

pumaharjoituksessa ollut yksikköjen B-miehiä ja talouspuolelle kykyjen/taitojen vähäisyyden takia määrättyjä. Joukosta olivat jo aikaisemmin poistuneet kutsunnoissa karsiutuneet ja siviilipalvelukseen lähtijät. Ilmeistä on siis, että siviilipalveluun lähteminen tai palveluksen keskeyttäminen on näissä yksiköissä tehokkaasta karsinut sosiaaliselta pääomaltaan riskialttiit miehet. Myöskään B-miehiä ei näissä taistelevissa yksiköissä luonnollisesti ollut mukana taisteluharjoituksessa. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Yksilöiden sosiaalinen pääoma lisää tai sen pitäisi teoreettisten mallien mukaan lisätä myös yksilöiden mahdollisuuksia muodostaa toimivia ryhmiä. Tämä kannattanee ottaa erääksi selitystekijäksi pohdittaessa sitä, mitkä tekijät edesauttavat ryhmäkiinteyden muodostumista perusyksiköiden ryhmissä ja joukkueissa. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Haastatteluissa ilmeni muutamia viitteitä siitä, että joillekin tämänkin harjoituksen miehistä oli tehnyt hyvää joutua elämään ja asumaan ryhmässä, jossa saivat kavereita (erään vastaajan ryhmätovereistaan antaman kommentin mukaan ”ensimmäistä kertaa”) ja sosiaalisia kontakteja. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Tutkimuskirjallisuuden perusteella esitettiin hypoteesi, että huonoa palvelusmotivaatiota selittäisi se, että miehillä ei ole tarvittavaa sosiaalista pääomaa, luottamusta omiin kykyihinsä tai luottamusta johtajiinsa. Tällaista ilmiötä ja syy-seuraus-suhdetta ei kuitenkaan havaittu ainakaan siinä mielessä, että alhainen sosiaalisen pääoman taso olisi liittynyt huonoon palvelusmotivaatioon. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Ensinnäkin useimpien haastateltujen motivaatio oli hyvällä tai tyydyttävällä tasolla ainakin haastatteluajankohtana. Haastattelujen perusteella myös sosiaaliseen pääomaan liittyvät tekijät olivat kunnossa (luottamus omaan ryhmään, luottamus varusmiesesimiehiin, luottamus kantahenkilökuntaan, luottamus omaan pärjäämiseen ja toimeentuloon myös siviilissä). Peruskoulun/ammattikoulun käyneillä miehillä oli työpaikka tiedossa varusmiespalveluksen jälkeen. Joillakin oli tiedossa sekä työ- että opiskelupaikka. Ainoastaan muutamalla ylioppilaalla oli opiskelupaikka vielä haussa tai haun tuloksia ei vielä oltu saatu. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Miesten tulevaisuuden näkymiä kartoitettaessa saatiin erittäin positiivinen kuva, usko tulevaisuuteen, koulutuksen onnistumiseen ja parempaan työpaikkaan ja parempiin ansioihin oli yleistä. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Vuonna 2005 tehtyjen haastattelujen suhteellisen hyvät tulokset voivat osaksi selittyä sillä, että siviilipalveluun lähteminen tai palveluksen keskeyttäminen on tutkituissa kolmessa yksikössä tehokkaasta karsinut Puota 05-harjoitukseen lähetettävästä joukosta sosiaaliselta pääomaltaan riskialttiit miehet. Viitteitä ei saatu siitä, että varsinaisesti sosiaalisesti syrjäytyneitä miehiä olisi haastateltujen joukossa ollut. Myöskään B-miehiä ei näissä taistelevissa yksiköissä luonnollisesti ollut mukana taisteluharjoituksessa. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Tämä voi merkitä sitä, että varusmieskoulutus, jossa pyritään joukkotuotettujen sa-joukkojen mahdollisimman hyvään suorituskyykyyn ja motivaatioon (joita myös mitataan ja arvioidaan), tehokkaasti karsii miehiä joko siviilipalvelukseen tai B-miehiksi ja vastaaviksi. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Tutkimusryhmässä heräsi jonkin verran epäilyksiä siitä, että varuskunnista oli lähetetty sota- ja ampumaharjoitukseen sellaisia varusmiehiä, joiden uskottiin pärjäävän harjoituksessa (jossa eri yksiköiden tuloksia mitattiin ja arvioitiin).

6.5. Koulutuksen (ml. liikuntakoulutus) haasteellisuus ja mielenkiintoisuus

Useita varusmiespalveluksessa esiintyviä asioita käsiteltiin haastatteluissa siitä näkökulmasta, ovatko ne myönteisiä vai kielteisiä varusmiesten yleiselle maanpuolustustahdolle ja palvelusmotivaatiolle, toisin sanoen miten ne vaikuttavat niihin. Tästä näkökulmasta vuosina 2005-2009 tehdyissä haastattelututkimuksissa ei ollut tärkeää arvioida, kuinka paljon esimerkiksi liikuntakoulutus parantaa Cooperin testin tuloksia vaan se, saavatko varusmiehet liikuntakoulutuksesta myönteisiä vai kielteisiä kokemuksia. Nämä puolestaan ovat ainakin epäsuorassa yhteydessä motivaatioon ja maanpuolustustahtoon. Esimerkiksi joltakin tärkeältä elementiltään huonosti toteutettu liikuntakoulutus, joka parantaa ratkaisevasti jonkun varusmiehen fyysistä kuntoa, voi aikaansaada hänen kohdallaan sen, että hän hakee kertausharjoituskäskyn tullessa lykkäystä, ei tule kertausharjoitukseen ja hänen maanpuolustustahtonsa on vuosikymmenien ajan huono.⁹ Sama koskee luonnollisesti muitakin koulutuksen osa-alueita kuin liikuntakoulutusta. Koulutus voi siis olla maanpuolustustahdon ja motivaation parantamisen näkökulmasta huonoa, vaikka se johtaisi erinomaisiin mitattavissa oleviin tuloksiin juuri niissä asioissa, joita varusmiehille koulutetaan.

Vuonna 2005 melkoinen osa 6 kk:n miehistä ei pitänyt koulutusta mielenkiintoisena, vaan katsoi, että se oli yksitoikkoista, saman jauhamista. Jossakin mielessä tätä ”jauhamista” ja toistoa ymmärrettiin, mutta se ei tehnyt siitä silti mielenkiintoista. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Tutkimusajankohtana eli J-kauden taisteluharjoituksessa, eli varusmiesten kielellä ”loppusodassa” oltaessa jotkut tosin ilmoittivat, kun suoritukset olivat onnistuneet hyvin, että he nyt jopa saattoivat ymmärtää toistamisen merkityksen. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Varusmiesjohtajat pitivät koulutusta useimmiten haasteellisena ja mielenkiintoisena.

Eräistä välttämättömistä järjestelyistä johtuen yhdessä joukkueessa jääkäreitä oli määrätty virallisiksi ryhmänjohtajiksi, jonka he kokivat kiinnostavaksi ja hyvin motivoivaksi (mm. ilmoittautuminen jälki-AuK:iin). (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Lähes kaikki 6 kk:n miehet (toisin kuin varusmiesjohtajat) katsoivat, että eivät olleet saaneet ”vaivata aivojaan” ja kokeilla omia ratkaisuja.

Mielenkiintoisuuttakin kuitenkin vastaajien mukaan esiintyi, mutta sen kokeminen vaihteli koulutushaaran, kauden ja miehen mukaan. Esimerkiksi tietynlainen erikoiskoulutus ja siihen liittyvät suoritukset (esimerkiksi laskeutumisharjoittelu köysillä, melonta, toiminta yöllä jne.) oli ollut mielenkiintoista. Lisäksi ilmeni tapauksia, että oli harjoiteltu jääkäreiden toimimista ryhmänjohtajina (tilanne jossa ryhmänjohtaja olisi kaatunut). Tätä pidettiin mielenkiintoisena. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Löytyi myös miehiä, jotka pitivät normaalia 6 kk:n miesten miehistökoulutustakin mielenkiintoisena, mutta valtaosa vastaajista oli päinvastaista mieltä. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Vastaajat olivat pääosin tyytyväisiä liikuntakoulutuksen laatuun. Yksityiskohdista ei oltu kuitenkaan oltu yksimielisiä, osa olisi esimerkiksi halunnut juosta enemmän, kun taas tois-

⁹ Kun varusmiesten kirjallisen loppukyselyn kysymysarja vuonna 2010 uudistettiin, siihen lisättiin seuraavat väittämät: ”Kantahenkilökunta käytti liikuntakoulutusta rangaistuskeinona” ja ”Varusmiesjohtajat käyttivät liikuntakoulutusta rangaistuskeinona”.

ten mielestä juostiin liikaa. Tämä heijastanee myös erilaisia tapoja järjestää liikuntakoulutus perusyksiköissä ja aliupseerikouluissa. Vastaajien joukossa olleet urheilijat, kuten kiekkoilijat ja jalkapalloilijat, olivat melko kriittisiä ja totesivat, että voivat joutua harjoittelemaan omalla ajallaan. Osa heistä ilmoitti kuitenkin, että harjoittelumahdollisuuksia oli ainakin joskus löytynyt. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Noin puolet vastaajista ilmoitti, että koulutus ei ollut fyysisesti liian rankkaa. Monet pitivät sitä tässä mielessä myös nousujohteisena. Hyvin monet ilmoittivat (tyytyväisyydellä) kuntonsa parantuneen. Tuskin kukaan ajatteli niin, että koulutus olisi ollut lähes jatkuvasti liian raskasta. Kun vastaajilta tiedusteltiin, oliko koulutus henkisesti stressaavaa, ne, joiden mielestä stressiä oli esiintynyt, ilmoittivat kuitenkin usein, että juuri koulutuksen ajoittainen hyvin suuri fyysinen raskaus aiheutti myös stressiä. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Voitaneen päätellä, että huonokuntoisimmille erityisen raskaat harjoitukset aiheuttavat henkistä stressiä (jonka luonnetta hyväkuntoisemman voi olla jopa vaikea kuvitella) ja tätä kautta kielteisiä mielikuvia puolustusvoimista (ja ehkä jopa maanpuolustuksesta). (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Muiden vuosien haastattelujen tätä aihetta koskevia tuloksia ei käsitellä tässä raportissa.

6.6. Luottamus oman joukon sodan ajan suorituskyykyyn

Pääesikunnan julkaiseman Joukkueen Oppaan (1999) mukaan luottamus toisiin taistelijoihin ja taisteluvälineisiin on eräs tärkeimmistä taistelutahdon säilyttämisen- ja kehittämiskeinoista. Sotatieteellinen tutkimuskirjallisuus antaa viitteitä siitä, että luottamus oman joukon suorituskyykyyn on tärkeää. Aihetta on tutkittu myös sosiaalipsykologiassa muidenkin kuin sotilasryhmien ollessa kohteina, ja eräitä samansuuntaisia tuloksia on saatu empiirisissä tutkimuksissa, esim. Jordan 1992. (Harinen 2003, 273.) Näitä asioita koskevia kysymyksiä ja niistä tulosten raportointia varten muodostettu summamuuttuja "luottamus joukon suorituskyykyyn sodassa" on ollut mukana varusmiesten kirjallisessa loppukyselyssä vuodesta 2000 alkaen. (Harinen 2003, 256, 275, 276.)¹⁰ Vuoden 2005 varusmieshaastatteluissa etsittiin kirjallisen kyselyn antamia tuloksiin verrattuna tarkempaa tietoa varusmiesten sodan ajan suorituskyykyä koskevista mielikuvista ja arvioinneista.

Vuoden 2005 haastatteluissa useimmat varusmiehet luottivat oman ryhmänsä pärjäämiseen todellisessa taistelutilanteessa, mikäli kysymys esitettiin siten, että vastustajana olisi suunnitteen samantapainen joukko, kuin mihin itse kuuluu tai mitä vastaan on koulutuksessa ilmoitettu harjoiteltavan. Tällöin esimerkiksi rannikkojääkärit taistelisivat saarilla ja rannikolla olevia sukeltajia ym. erikoisjoukkoja ja jalkaväen yksiköitä vastaan. Asutuskeskustaistelukoulutuksen saaneet miehet taistelisivat vastaavasti erikoisjoukkoja, terroristeja ja jalkaväen joukkoja vastaan. Jonkin verran epäilyksiä esitettiin siitä, pystyisivätkö 6 kk:n koulutuksen saaneet jääkärit taisteluun ammattisotilaita ja erikoisjoukkoja vastaan ilman miesylivoimaa. Tällaisiin epäilyksiin omasta ja ryhmän suorituskyyvystä liittyi toisinaan kommentti siitä, että ryhmä (ja ryhmänjohtaja itse) tarvitsisi vielä lisää koulutusta ollakseen tehokas (mainittiin esim. aikamäärä kaksi kuukautta). (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Samanlaisia tuloksia saatiin tiedusteltaessa luottamusta oman joukkueen pärjäämiseen taistelussa.

¹⁰ Varusmiesten sodan ajan suorituskyykyä koskevien arviointien tuloksia on laskettu ja raportoitu ao. kysymysten ja niistä muodostetun summamuuttujan mukaisesti (kirjoittajan ja tutkimussihteeri Pirjo Horsman PvKK:ssa laatimat pääesikunnalle tarkoitetut raportit) vuodesta 2000 alkaen.

Kun tiedusteltiin näkemyksiä oman komppanian pärjäämisestä taistelussa, siihenkin luotettiin. Jotkut vastaajat kuitenkin epäilivät, että komppania ei ehkä pärjäisi, kun ei olisi tykistöä ja muuta ulkopuolista tukea, jota taas vastustajalla ilmeisesti oletettiin olevan. Useilla vastaajilla ei siis ollut tietoa tai selkeää kuvaa siitä, että oma komppania saisi taistelussa muiden aselajien tukea. (Tämä varusmiesten käsitys voi vaikuttaa oudolta, mutta tällaisen kuvan monista haastatteluista sai.) Keskusteluissa kävi myös ilmi, että ainakaan kaikille 6 kk:n miehille ei oltu esitelty varusmiesaikana ollenkaan muiden aselajien toimintaa ja kalustoa, tai ainakaan tämä ei ollut jäänyt mieleen. Monet näkivät esimerkiksi panssarivaunun ensimmäisen kerran Pouta 05-harjoituksessa. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Tiedusteltaessa oman ryhmän, joukkueen tai komppanian pärjäämistä taistelussa, esitettiin vastauksissa kuitenkin myös toinen näkökulma kuin edellä. Tämän mukaan edellä mainitut omat yksiköt eivät ollenkaan pärjäisi nykyaikaisessa sodassa, jos (kuten ilmeisesti epäiltiin) vastustajalla olisi sellaista kalustoa kuin USA:lla Irakissa. Tällöin mainittiin TV:ssä nähdyt ilmavoimat, ohjukset ja pommitukset (ydinaseista ei ollut puhe). Epäiltiin, että ilmavoimat pommittaisivat jääkärijoukon puolustuksen hajalle. Vastaajat mainitsivat mm. ohjukset, huipputeknologian ja ilmapommituksen. Tällöin tuli keskustelussa myös ilmi, että ainakaan kaikilla 6 kk:n miehillä ei ollut tietoa Suomen ilmatorjuntajoukoista ja niiden kalustosta. Näistä ei oltu puhuttu koulutuksessa, tai jos oli, sitä ei ainakaan muistettu. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Joissakin vastauksissa epäiltiin myös vihollisella olevan sellaisen ylivoiman, että sitkeäkään taistelu ei auttaisi. Vaikka melkein kaikki vastaajat olivat sitä mieltä, että suomalaisten olisi puolustauduttava, jos Suomeen hyökätään (ns. ”klassinen” maanpuolustustahtokysymys), juuri vihollisen täydellistä ylivoimaa ennakoivat vastaajat esittivät tähänkin varauksia. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Yhteenvetona vuonna 2005 tehdyistä haastatteluista voi todeta seuraavaa. Kaikissa tutkituissa yksiköissä tämäntyyppinen luottamus oli hyvällä tasolla ainakin siltä kannalta, että ilmiselviä puutteita tai ongelmia ei tullut esiin. Arveluja syntyi joissakin tapauksessa lähinnä siksi, että ryhmänjohtaja, joukkueenjohtaja tai jopa komppanian päällikkö ei saanut miesten aivan täyttä luottamusta lähinnä juuri sodan ajan tehtäviä ajatellen. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Kaikissa yksiköissä miehillä ei ole kovin jäsentynyttä kuvaan mahdollisesta tulevasta vastustajasta, mutta ylivoimaiseksi jääkäri vastaan jääkäri -tilannetta ei arvioitu. Lähinnä miehiä arvelutti se, että jos vastustaja mahdollisessa sodassa olisi huomattavasti kokonaisuutena raskaammin ja voimakkaammin aseistautunut. Tutkituille rannikkojääkäreille vastustajan kuvaa oli selvitetty ehkä systemaattisimmin, ja tämän kuvauksen perusteella rannikkojääkärit uskoivat pärjäävänsä koulutuksessa kuvattua kuvitteellista vastustajaa vastaan. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Toisaalta voidaan sanoa, että jääkäreillä ei välttämättä ollut kovin hyvää kuvaa myöskään omista puolustusvoimista ja kaikista sen mahdollisuuksista ja kalustosta sekä aseistuksesta. Taisteluharjoitukseen kuulunut taistelu- ja rynnäkkövaunujen esittely ja yhteistoimintaharjoitus oli monille ensimmäinen. Toisena esimerkkinä ilmeni, että myöskään epäsuorasta tullesta ja ilmatorjunnasta, sen käytöstä ja mahdollisuuksista ei miehillä ollut kovin jäsentynyttä kuvaa. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Vastaajina olleilla jääkäreillä ei siis läheskään aina ollut tietoa siitä, että heitä sodan ajan taisteluissa mahdollisesti tukisivat kenttätykistö ja it-yksiköt. Sen sijaan heillä saattoi olla mielikuva mahdollisen vastustajan erittäin voimakkaasta ilmatoiminnasta. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

6.7. Kokoavia mielikuvia varusmiesajasta: "inttimuistot" ja palvelusajan mielenkiintoiset elämykset

6.7.1. Joitakin aikaisempien kirjallisten varusmieskyselyjen tuloksia

Varusmiesten loppukyselyistä tehdyssä tutkimusraportissa esitetyn hypoteesin (Harinen 2003, 256, 257, 283) mukaan varusmiesajasta saadut muistot ja elämykset eli niin sanotut "inttimuistot" vaikuttavat maanpuolustustahtoon miesten siirryttyä reserviin. Niiden voisi ajatella muodostavan eräänlaisen "kokoavan", väliin tulevan muuttujan (tai joukon muuttujia) toisaalta varusmiesajan koulutusta, johtamista, kuria, palvelustovereita jne. koskevien monien erityyppisten kokemusten, ja toisaalta siviilielämään siirtyvän/siirtyneen varusmiehen pitkäkestoisen maanpuolustustahdon välillä. Kyse on siitä, miten varusmies kokee palvelusajan ja miten tämä vaikuttaa hänen palvelusajan jälkeiseen maanpuolustustahtoonsa.

Vuonna 2005 tehdyssä kirjallisessa varusmieskyselyssä selvitettiin, mitkä asiat kyselylomakkeen noin sadasta muuttujasta (kysymyksestä) olivat selvimmin yhteydessä varusmiesten maanpuolustustahtoon. Maanpuolustustahto puolestaan oli ao. kyselyssä operationalisoitu kahdeksi useasta kysymyksestä koostuvaksi summamuuttujaksi, joista toinen mittasi yleistä maanpuolustustahtoa ja toinen henkilökohtaista maanpuolustustahtoa.

Tulosten mukaan varusmiehen henkilökohtaista puolustustahtoa summamuuttujana regressioanalyysissa (stepwise) selittävät tekijät olivat "paremmuusjärjestyksessä" seuraavat:

- varusmiehen saamat myönteiset tai kielteiset muistikuvat koko palvelusajasta (varusmiesten loppukyselyssäkin olleista kysymyksistä 78 ja 79 muodostettu summa-muuttuja)
- perinteiset arvot (mm. lain kunnioitus)
- arvio saadusta varusmieskoulutuksesta
- luottamus joukkueen ja ryhmän pärjäämiseen taistelussa, luottamus omaan pärjäämiseen ja käytössä olevaan aseistukseen
- sosiaalinen pääoma (mm. perhe- ja koulutustausta, ystäväpiirin laajuus, luottamus instituutioihin).

Varusmiehen palvelusajastaan saamat myönteiset tai kielteiset muistikuvat (kysymyksistä 78 ja 79) olivat siis kyselyaineiston mukaan tärkeä yksittäinen henkilökohtaista maanpuolustustahtoa regressioanalyysissa selittävä tekijä. Myönteiset ja kielteiset muistikuvat selittivät regressioanalyysissa myös varusmiesten yleistä maanpuolustustahtoa.

Kysymykset (väittämät) nro 78 ja 79 olivat seuraavat:

- Varusmiespalvelusajalta jää mieleeni joitakin erittäin myönteisiä muistoja
- Olen kokenut varusmiespalvelukseni aikana joitakin todella mielenkiintoisia tai jopa jännittäviä elämyksiä

Väittämä "Varusmiespalvelusajalta jää mieleeni joitakin erittäin myönteisiä muistoja" on sisällytynyt varusmiesten loppukyselyn kysymyssarjaan jo vuodesta 2000 alkaen. Kyselyaineistojen mukaan 6 kk:n miehille varusmiesajan myönteisiä muistikuvia syntyy huomattavasti vähemmän kuin ryhmänjohtajille ja kokelaille.

Väittäjä ”Olen kokenut varusmiesajana joitakin todella mielenkiintoisia tai jopa ”jännittäviä” elämyksiä” on samoin sisältynyt varusmiesten loppukyselyn kysymyssarjaan jo vuodesta 2000 alkaen. Seuraavassa muutama tulos saapumiserän 2/2002 varusmiesten kohdalla (Harinen 2003). Miehistöön kuuluvista lähes 60% katsoi kokeneensa jotakin mielenkiintoista tai jopa jännittävää varusmiesajanaan. ”Täysin samaa mieltä” oli heistä kuitenkin vain 23%. Ryhmänjohtajille ja kokelaille varusmiesajana oli ollut huomattavasti mielenkiintoisempaa. Kokelaista peräti 62% oli ”täysin samaa mieltä”.

6.7.2. ”Inttimuistot” ja niitä synnyttävät varusmiesajan asiat

Edellä todettiin, että varusmiehen palvelusajastaan saamat myönteiset tai kielteiset kokemukset eli ns. ”inttimuistot” (em. tavalla mitattuina) olivat vuoden 2005 kyselyaineiston mukaan ainakin tilastollisessa yhteydessä maanpuolustustahtoon. Vuoden 2006 haastattelussa pyrittiin saamaan tietoja siitä, minkä tyyppisistä asioista näissä myönteisissä muistikuvissa oli kyse.

Vastaajaa pyydettiin ensin kuvittelemaan tilannetta noin puoli vuotta kotiutumisen jälkeen. Tämän jälkeen häntä pyydettiin arvioimaan, olisivatko hänen koko varusmiesajaa koskevat mielikuvansa ja muistikuvansa tuolloin pääasiassa myönteisiä vai kielteisiä.

Ylivoimainen enemmistö vastaajista arveli muistikuvien olevan myönteisiä.

Tämän jälkeen vastaajaa kehoitettiin kertomaan, mitkä asiat varusmiesajalta nousevat esiin tällaisina myönteisinä (tai kielteisinä) mielikuvina. Vastauksissa tulivat selkeästi esille ainakin seuraavat asiat:

- varusmiesajana tavatut ihmiset, ryhmähenki, puolustusvoimissa saadut kaverit
- erityisen rasittavat ja koettelevat suoritukset, kuten rasittavat marssit, leirit ja vastaavat.

Rasittavista suorituksista todettiin monissa haastatteluissa, että ne eivät tuntuneet myönteisiltä tapahtumishetkellä, vaan vasta jälkeensä, jopa heti suorituksen jälkeen tai sitten myöhemmin niitä yksin tai muiden kanssa muisteltaessa. Eräs vastaaja mainitsi AuK:n leirin, jolla vastaajan mukaan testattiin kestävyyttä, ja jonka aikana nukuttiin erittäin vähän ja tuli hälytyksiä. Vastaajat mainitsivat samassa yhteydessä mm. omien rajojen kokeilemisen ja suoriutumisesta saadun mielihyvän.

Voidaan myös todeta, että kukaan vastaajista ei maininnut myönteisenä muistikuvana esimerkiksi valatilaisuuksia, paraateja tai joukko-osaston juhlatilaisuuksia.

Myös vuonna 2007 vastaajalta tiedusteltiin, millaisia mielikuvia hänelle tulee jäämään mieleen koko varusmiesajalta kotiutumisen jälkeen. Kysymyksen jatkona ollut insruktio oli suunnilleen seuraava: *Kuvittele tilannetta 6 kk siviiliin pääsyn jälkeen, omia ”inttimuistojasi”? Pääosin myönteisiä vai kielteisiä?*

Suurin osa vastaajista ilmoitti mielikuvien olevan myönteisiä. Tämän jälkeen vastaajalta tiedusteltiin paria tärkeintä asiaa, jotka aiheuttivat tällaisen myönteisen tai kielteisen mielikuvan tai liittyivät siihen. Myönteisiin muistikuviin ilmoitettiin liittyvän mm.

- kaverit
- yhteishenki

- "tutustuu uusiin ihmisiin"
- kokemukset (joita ei muualta).

Myös vuoden 2009 haastatteluissa vastaajaa pyydettiin ensin kuvittelemaan tilannetta noin puoli vuotta kotiutumisen jälkeen. Tämän jälkeen häntä pyydettiin arvioimaan, olisivatko hänen koko varusmiesaikaa koskevat mielikuvansa ja muistikuvansa tuolloin pääasiassa myönteisiä vai kielteisiä.

Suurin osa vastaajista (31/38) arveli muistikuviansa olevan myönteisiä. Vain yksi vastaaja ilmoitti muistikuviansa olevan pääasiassa kielteisiä. Syyksi hän ilmoitti 12 kk:n palvelusajan. Ne muutamat vastaajat, jotka ilmoittivat muistikuvien olevan sekä hyviä että huonoja antoivat negatiivisemman arvionsa syyksi joko varusmiesjohtajat, kouluttajat tai vaativat olosuhteet (kylmyys, valvominen, metsäleirit). "Eräällä leirillä juoksimme puolitoista vuorokautta putkeen miinus 20 asteen pakkasessa asemien, vara-asemien ja majoituksen välillä", "sillä aikaa ryhmänjohtaja söi iltapalaa nuotiolla".

Esille tuotiin myös ajatus, että mielikuvat voivat "muuttua hyviksi".

Vastaajajoukosta löytyi yksi pienehkö yksikkö, josta olevien varusmiesten tulokset poikkesivat selvästi koko otoksen vastauksista. Tämän yksikön vastaajista suurin osa ei pitänyt muistikuvia ainakaan pääosin myönteisinä vaan esimerkiksi sekä myönteisinä että kielteisinä.

Vastauksen jälkeen kehoitettiin kertomaan pari tärkeintä asiaa, jotka sen aiheuttivat / liittyivät myönteisiin (tai kielteisiin) mielikuviin. Tutkijoiden ennakkohypoteesina oli, että yksittäiset jännittävät tai kiinnostavat kokemukset voisivat vaikuttaa koko varusmiesaikaa koskeviin yleisempiin mielikuviin.¹¹

Ylivoimaisesti useimmin vastaajat mainitsivat myönteisiin mielikuviin liittyvänä asiana ystävät ja kaverit (29 vastaajaa) ja samaan aihepiiriin liittyen hyvän hengen ryhmässä (7 mainintaa).¹²

Tehtyjen tilastojen mukaan suuri osa varusmiespalveluksen keskeyttämisistä tapahtuu aivan varusmiespalveluksen alussa, jopa ensimmäisellä viikolla tai muutaman ensimmäisen viikon aikana. Voi hyvin kuvitella, että noin lyhyenä aikana ei vielä ehdi syntyä kovin hyviä kaverisuhteita. Jos varusmiehet pakotettaisiin olemaan palveluksessa jokin minimiaika ennen mahdollisuutta palveluksen keskeyttämiseen, moni keskeyttämistä suunnitteleva varusmies voisi harkita asiaa uudelleen.

Leirit mainittiin myös myönteisiin muistikuviin liittyvänä asiana (6 mainintaa). (Osa alokasajan jälkeisestä palvelusajasta vietetään koulutuksessa varuskunta-alueella ulkona tai luokissa, osa taas leireillä eli harjoituksissa, joissa koulutus ja majoittuminen tapahtuu maastossa.)

Mahdollisesti samaan kategoriaan leirien kanssa kuuluivat maininnat (3 kpl) onnistumisen kokemuksista. "Onnistumisen tunne, on selvinnyt rankemmasta jutusta, ylittänyt itsensä." "Saavutukset, esimerkiksi (...) pitkä marssi, onnistumisen jälkeinen hyvä tunnelma, vaikka uskoi ettei pystyisi."

Muutamat vastaajat (3 kpl) mainitsivat pelkän liikunnan ja kunnon paranemisen. "Päässyt liikkumaan, intti potkinut liikenteeseen".

¹¹ Eräs varusmies, joka ilmoitti mielikuviansa varusmiesajasta olevan "tosi hyviä", mainitsi "mieleenpainuvat kokemukset" tärkeimmiksi asioiksi, jotka liittyivät siihen.

¹² Jotkut mainitsivat nämä molemmat.

Muutamat vastaajat (4 kpl) mainitsivat asioita, joiden voisi kuvitella liittyvän fyysisen kunnon sijasta jonkinlaiseen henkiseen kasvuun ja luonteen kehittymiseen. Näiden vastaajien mukaan varusmiesaikana "kärsivällisyys paranee", "itsestä lisääntyy", "tottuu tekemään duunia yli 8 tuntia vuorokaudessa".

Lisäksi oli muutamia vastaajia (4 kpl) joiden mielestä saa uusia kokemuksia, näkee Suomea ja "pääsee tekemään sellaista, mitä siviilimaailmassa ei pääse tekemään".

6.7.3. Palvelusajan erityisen mielenkiintoiset tai jännittävät elämykset

Kuten edellä todettiin, varusmiesten loppukyselyn kysymyssarjaan jo vuodesta 2000 alkaen sisältynyt myös (kirjoittajan aikoinaan laatima) väittämä "Olen kokenut varusmiesaikana joitakin todella mielenkiintoisia tai jopa 'jännittäviä' elämyksiä". Edellä todettiin, että ao. väittämä (osana summamuuttujaa) oli ainakin vuoden 2005 varusmieskyselyssä tilastollisessa yhteydessä maanpuolustustahtoon. Survey-tyyppisillä kyselyillä, kuten varusmiesten loppukyselyllä ei ole kuitenkaan tähän mennessä saatu tietoa siitä, minkälaisia nämä mielenkiintoiset ja jännittävät asiat konkreettisesti ovat ja minkälaisia asioita varusmiehet eivät tällaisiksi miellä. Jos/kun ao. asioiden luonteesta ja sisällöstä saadaan tarkempaa tietoa, on joukko-osastoissa käytännössä paremmat edellytykset varmistaa, että jokainen varusmies kokee tällaisia asioita palvelusaikanaan.

Vuoden 2005 haastatteluissa varusmiehiltä kysyttiin *"Oletko kokenut varusmiesaikana joitakin todella mielenkiintoisia tai jopa 'jännittäviä' elämyksiä?"* Vastaajaa pyydettiin kertomaan esimerkkejä näistä.

Vuoden 2005 haastatteluaineiston mukaan suuri osa, mutta eivät kaikki, oli kokenut ainakin joitakin mielenkiintoisia tai jännittäviä kokemuksia. Jotkut mainitsivat kokeneensa jotain, jota ei voi kokea muualla. (Harinen, Sinkko, Väänänen 2005.)

Vuoden 2006 haastattelussa kysyttiin, muistaako vastaaja varusmiesajaltaan joitakin todella mielenkiintoisia tai jännittäviä asioita tai kokemuksia. Monet vastaajat kertoivat muistavansa tällaisia asioita. Monet vastaajat mainitsivat ampumisen esimerkiksi Apilaksella ("päässyt ampumaan Apilaalla 7 kertaa"), kevyellä kertasingolla tai itkk:lla (eli ilmeisesti ylipäänsä jollakin rynnäkkökivääriä raskaammalla aseella). Toiset mainitsivat yleensä ampumisen, esimerkiksi vain rynnäkkökiväärillä. Jotkut mainitsivat esim. sinkoammunnan seuraamisen tai räjähteet. Useat mainitsivat käsikranaatin heittämisen. Myös Helle 06:n panssarivaunukoulutus, jossa varusmiehet saivat katsella panssarivaunuja ja mm. ajaa niiden kannella, mainittiin monta kertaa. (Tähän on tosin voinut hieman, mutta tuskin kuitenkaan oleellisesti, vaikuttaa se, että haastatteluja tehtiin panssarivaunurastin vieressä.) Monet varusmiehet, mm. eräs 6 kk:n pst-mies, kertoivat näkevänsä Helle 06:ssa panssarivaunun ensimmäisen kerran.

Em. asioihin voi hypoteettisesti ajatella sisältyvän usein, joskaan ei aina seuraavia elementtejä:

- a) kokemus on joko ainutkertainen tai ainakin melko harvinainen ja lyhykestoinen tapahtuma koko varusmiesajan kestoja ajatellen
- b) ao. asian voi kokea vain puolustusvoimissa
- c) kokemukseen liittyy usein varusmiehen omaa toimintaa esim. aseiden kanssa (mutta ei kuitenkaan välttämättä, oli monia mainintoja myös erilaisten esitysten seuraamisesta)

- d) kokemukset liittyivät usein aseistukseen, räjähteisiin ja puolustusvoimien kalustoon ja usein nimenomaan sellaiseen kalustoon, jonka kanssa varusmies ei ole jatkuvasti tekemisissä (jolloin asia voisi ”arkipäiväistä”)
- e) kokemukset liittyivät melko usein ampumiseen rynnäkkökivääriä raskaammilla aseilla (samaa kategoriaan voinee lukea käsikranaatin heittämisen)

Vaikka todella mielenkiintoisia kokemuksia koskevat kuvaukset sisälsivät paljon samantyyppisiä asioita, oli kuvauksissa myös niin paljon eroja, että voitaneen todeta, että vain esimerkiksi vain 1–2 tällaisen kaikille saapumiserän miehille samanlaisen tapahtuman tarkoituksellinen suunnittelu ja sijoittaminen varusmiesaikaan ei välttämättä ”toimi” läheskään kaikkien varusmiesten kohdalla. Jokaisen varusmiehen pitäisi päästä osallistumaan useaan hieman erityyppiseen, mutta kuitenkin pääpiirteiltään suunnilleen useiden kohtien a) – e) mukaiseen tapahtumaan/tilanteeseen, jolloin saavutettaisiin parempaa ”kattavuutta”. (Vastaajista melko suuri osa mainitsi ampumisen, mutta joukosta löytyi myös henkilöitä, jotka eivät nähneet ampumisesta mitään kiinnostavaa. Jokin toinen asia saattoi kiinnostaa heitäkin, esimerkiksi metsäkonetta siviilityökseen käyttävää varusmiestä kiinnostivat suuresti harjoituksessa nähdyt ajoneuvot.)

Ampumisen, käsikranaatin heittämisen ym. yhteydessä mainittiin melko usein, että ne ovat sellaista, jota ei voi kokea tai nähdä missään muualla.

Varusmiesten mainitsemat asiat viittaavatkin elämyksiin, jonkinlaiseen voimakkaiden elämysten kokemiseen. Käyttätymistieteiden laitoksen maanpuolustustahtotutkimuksen käsikirjoituksen (Harinen, Leimu & Sinkko 2006) mukaan nuorison ja siten myös varusmiesten arvomaailmassa on havaittavissa siirtymistä elämysten tavoittelun suuntaan.

”Varusmieskoulutusta ja siinä motivoitumista tarkasteltaessa voitaisiin hypoteettisesti ajatella, että koulutus vaatii varusmieheltä pitkäjänteisyyttä, koska se kestää vähintään 6 kuukautta. Turvallisuushakuisuuden voisi myös hypoteettisesti ajatella olevan arvona sellainen tekijä, joka motivoi miestä varusmieskoulutuksessa. Puolustusvoimien teettämän Risc Monitor-asennetutkimuksen mukaan ikäluokassa 15–24 vuotta korostuvat kuitenkin sellaiset asenteet, jotka eivät liity näihin ajatuksiin. Nuoret aikuiset ovat sen sijaan nopeatempoisia monitoimijoita, jotka tavoittelevat usein materialistisia asioita, seikkailuja ja elämyksiä.” (emt.)

Tästä näkökulmasta esimerkiksi Helle 06:n panssarivaunun koulutuksessa voi olla kysymys paljon tärkeämmästä asiasta kuin vain siitä, että varusmiehet saadaan viihtymään eräässä puolustusvoimien harjoituksessa.

Hypoteettisesti voisi jopa esittää mahdollisuuden, että yksikin tämäntyyppinen tarpeeksi voimakas elämys voisi olla merkityksellinen joidenkin varusmiesten tulevan pitkäaikaisen maanpuolustustahdon kannalta.

Hypoteesina voisi edelleen esittää, että keskimäärin 18–20 vuoden iässä koettu pitkä, 6–12 kk:n pituinen varusmies aika muodostaa nuorille miehille kokonaisuudessaan voimakkaan, syvälle mieleen painuvan elämyksen. Todella mielenkiintoisten ja ”jännittävien” yksittäisten elämysten funktio puolustusvoimien näkökulmasta olisi saada tämä koko varusmies aikaa koskeva elämys mahdollisimman positiiviseksi.

Kukaan vastaajista ei maininnut tällaisena erityisen mielenkiintoisena varusmiesajan kokemuksena esimerkiksi valatilaisuuksia, paraateja tai joukko-osaston juhlatilaisuuksia, vaikka

tällaisten järjestämiseen kulutetaan ilmeisesti puolustusvoimissa paljon resursseja. Niitä ei mainittu myöskään kysyttäessä varusmiesaikaa koskevien myönteisten muistojen konkreettista sisältöä. Tämän johdosta voidaan esittää kaksi hypoteesia:

- 1) Paraatien, joukko-osastossa järjestettävien juhlatilaisuuksien ym. vaikutus on ehkä tarkoitettukin varusmiesten sijasta puolustusvoimien ulkopuolelle?
- 2) Paraatit, joukko-osastossa järjestetyt juhlat ym. tilanteet eivät ehkä ole ole varusmiehelle tarpeeksi ”henkilökohtaisia” tai omakohtaisia kelvataksaan ”mielenkiintoisiksi tai jännittäviksi kokemuksiksi”, vaikka varusmies näkisikin niissä puolustusvoimien raskasta aseistusta, eri aselajien joukkoja ja kalustoa jne. (Vrt. kohdat a-f edellä.) Koska esimerkiksi paraateissa paikalla on paljon ihmisiä, satoja tai jopa tuhansia siviilikatsojia (lippujuhlan paraati jopa televisioidaan), ne eivät ehkä juuri sen takia ole varusmiehelle sellaisia harvinaisia elämyksiä, joita juuri hän on päässyt kokemaan.

Vuonna 2007 vastaajalta tiedusteltiin: *”Muistatko varusmiesajalta jotain todella mielenkiintoisia / jännittäviä jne kokemuksia? Anna 1-2 yksityiskohtaista esimerkkiä.”*

Tällaisina esimerkkeinä annettiin mm. seuraavia:

- ammunnat rk:lla tai raskaammilla aseilla
- hyökkäysammunta¹³
- erilaiset rankat kokemukset; fyysisesti rankat kokemukset (esim. ”eksyminen pilkkopi-meässä”).

Kukaan vastaajista ei maininnut paraateja esimerkkeinä mielenkiintoisista kokemuksista. Kun edelliseen kysymykseen oli vastattu, tiedusteltiin vastaajan mielipidettä paraateista ja joukko-osaston juhlapäivistä.

Suuri osa vastaajista suhtautui niihin myönteisesti (esim. vaihteluna), joskin jotakin osaa ne eivät kiinnostaneet.

Vuoden 2009 haastatteluissa esitettiin sama kysymys. Sen osalta voisi huomauttaa, että kysymys koski koko varusmiesaikaa eli palvelusajasta riippuen vähintään puolen vuoden ajanjaksoa.

Selkein vastausten ryhmä koski ammuntaa ja tst-ammuntoja. Kyse oli usein jollakin leirillä tapahtuneesta ammunasta, esim. tst-ammunnasta. Toisinaan ampumiseen liittyi jokin lisäelementti, esim. ampuminen pimeällä valojuovilla, ampuminen rynnäkkökivääriä raskaammalla aseella tai ammunnan toteutus tst-ammuntana. ”Yöammunnat mm. valojuovilla” olivat erään varusmiehen mielestä ”törkeän siisti juttu”. Toinen muisti puolustusammunnat pimeällä. ”Siinä oli jotakin sellaista.” Kolmas mainitsi kertasingolla ampumisen. ”Siinä oli jotain.”

Vastauksissa tähänkin kysymykseen esiintyi myös melko paljon mainintoja leireistä, ts. maastoharjoituksista, joihin on liittynyt yöpymistä maastossa tai harjoitusalueella. Kuten edellä todettiin, joissakin ao. vastauksissa oli mainittu leirit ja niissä suoritettut ammunnat, mm. taisteluumunnat, mutta voinee olettaa, että leirit ovat voineet olla muullakin tavalla

¹³ Hyökkäysammunnassa varusmiehet liikkuvat eräänlaisella maastoon tehdyllä radalla taisteluryhmyksessä ja ampuvat kovilla a-tarvikkeilla maastoon rakennettuja maaleja. Tiukkojen turvamääräysten takia hyökkäysammuntaan liittyy usein paljon odottamista.

mieleen jääneitä elämyksiä. Poikkeavathan ne voimakkaasti kasarmialueella vietetystä ajasta ja lähes kaikista siviilielämän kokemuksista. "Elämykset, joita ei voi muualla saavuttaa."

Näiden lisäksi mainittiin monia spesifejä tapahtumia, esim.

- marssi 60 km
- 30 km marssi
- panssarivaunuesittely, jossa panssarivaunu ajoi kaivannossa olleen varusmiehen yli
- pioneerien raivausesitykset, räjäytykset

Vuonna 2009 haastateltujen 38 varusmiehen joukossa oli viisi vastaajaa, joiden mieleen ei ollut jäänyt ainoatakaan jännittävää tai mielenkiintoista elämystä koko varusmiesajalta. Lisäksi useimmat vastaajat mainitsivat vain yhden elämyksen, kuten "panssarivaunuesittely" tai "P-kauden johtajatehtävärata". Tämän taustaksi tulee muistaa, että varusmiehiä kehoitettiin muistelemaan koko varusmiesaikaansa, haastatteluhetkellä lähes puolen vuoden ajanjaksoa. Yksi todella mielenkiintoinen lyhyt tapahtuma puolessa vuodessa ei tunnu paljolta. Tulokset antavat pikemminkin viitteitä varusmiesajan monotonisuudesta ja "tylsyydestä", johon sentään useimmiten osuu yksi tai muutama kohokohta.

6.7.4. Joitakin näkökohtia varusmiesaikana koetuista "elämyksistä" ja koulutuksen mielenkiintoisuudesta

Puolustusvoimissa on ihmetelty, miksi reserviläisistä niin moni anoo vapautusta saadessaan käskyn kertausharjoituksiin, vaikka esimerkiksi MTS:n tekemät kyselytutkimukset osoittavat väestön maanpuolustustahdon olevan korkealla. Vastaukseksi on tarjottu rationaalisilta tuntuneita selityksiä, kuten reserviläisten taloudellista tilannetta, elämänvaihetta, vaikeuksia irtautua työstä jne.

Jos puolen vuoden varusmiespalveluksen aikana on vain yhden ainoan kerran tapahtunut jotain todella mielenkiintoista, miten kertausharjoituskäskyn saava reserviläinen voisi ajatella, että viikon mittaisessa kertausharjoituksessa olisi mitään kiinnostavaa? Mikä on silloin se täky, jolla pohjimmitaan ehkä maanpuolustukseen myönteisesti suhtautuva, mutta jokapäiväisessä elämässä enemmän tai vähemmän vastahakoinen reserviläinen saadaan kertausharjoitukseen?

Tulisiko vapautusanomusten nykyisen suuren määrän syytä etsiä myös jostain muualta kuin reserviläisistä – nimittäin E- ja J-kauden varusmieskoulutuksen sisällöstä, erityisesti koulutuksen mielenkiintoisuudesta vs. monotonisuudesta ja tyhjäkäynnistä?

Varusmieshaastattelut antavat viitteitä siitä, että koulutuksen mielenkiintoisemmaksi tekemiseen tulisi kiinnittää huomiota etenkin 6 kk palvelevien kohdalla. Varusmieskoulutus sisältää toki nykyiselläänkin monia tässä mielessä myönteisiä elementtejä. Niitä ei kuitenkaan ole tarpeeksi, kuten haastattelutuloksistakin ilmenee. Tällöin puhutaan sellaisista asioista kuin koulutettavan oma-aloitteisuudesta vs. toiminnan jatkuvasta liian tarkasta kontrollinnista, palvelusajan tapahtumien elämyksellisyydestä sekä koulutustilanteiden riittävästä haasteellisuudesta.

LÄHDELUETTELO

- Coleman, J.S.: *Foundations of Social Theory*. Cambridge, Mass. & London: The Belknap Press of Harvard University Press, 1990
- Fukuyama, F.: *Trust. The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. New York: Simon & Schuster/Free Press, 1996
- Harinen, Olli: *Sotilasjoukon kiinteys ja sotilasorganisaatio*. Sotakorkeakoulu, Sotatieteen Laitos, *Sotilassosiologian julkaisusarja A* n:o 7. Helsinki, 1992
- Harinen, Olli: *Kiinteys taistelussa olevassa jääkärijoukkueessa*. Taistelun tutkimus-projektin osaraportti. *Tiede ja Ase, Suomen Sotatieteellisen Seuran vuosijulkaisu* N:o 59, 2001, s. 140–158
- Harinen, Olli: *Varusmiesten arviointi varusmiesajasta ja koulutuksesta*. Tuloksia kuuden saapumiserän loppukyselyistä vuosina 2000–2002 sekä vertailua vuoden 1992 tuloksiin. Teoksessa Vesa Nissinen (toim.): *Kehittyvä varusmieskoulutus*. Puolustusvoimien Koulutuksen Kehittämiskeskus, *Tutkimuslustoista A/3/2003*. Helsinki
- Harinen, Olli: *Introduction to the English Edition: Knut Pipping's "Infantry Company as a Society" and Aspects of Some Other Military Sociological Studies of Small Military Units During and After the Second World War*, 2006 (käsikirjoitus)
- Harinen, Olli, Sinkko, Risto, Väänänen, Markku: *Varusmiesten maanpuolustustahtotutkimus Niinisalossa Pouta 05:n ampumaharjoitusvaiheen aikana 19.–23.6.2005* (julkaisematon)
- Harinen, Olli, Väänänen, Markku: *Varusmiesten haastattelututkimus Niinisalossa Helle 06-harjoituksessa* (julkaisematon)
- Harinen, Olli, Johansson, Antero, Väänänen, Markku: *Varusmiesten haastattelututkimus Läntisen Maanpuolustusalueen Paiste 07-harjoituksessa* (julkaisematon)
- Harinen, Olli, Väänänen, Markku: *Varusmiesten maanpuolustustahto ja eräitä mielipiteitä Maanvöyry 09-harjoituksesta varusmieshaastattelujen valossa* (julkaisematon)
- Harinen, Olli, Leimu, Heikki, Sinkko, Risto: *Maanpuolustustahtoon tutkimusperinne Suomessa ja Ruotsissa*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Käyttätymistieteiden laitos, 2006 (käsikirjoitus)
- Harinen, Olli, Leimu, Heikki, Sinkko, Risto: *Suomalaisten varusmiesten maanpuolustustahto ja siihen yhteydessä olevat tekijät vuonna 2005 tehdyn kyselyn ja varusmieshaastattelujen valossa*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Käyttätymistieteiden laitos, 2006 (käsikirjoitus)
- Kosonen, Jarkko: *”Ei täällä ole kavereita, on vain naamatuttuja”* Suomalaisen rauhanturvajoukon kiinteys Kosovossa vuonna 2000. Puolustusvoimien Koulutuksen Kehittämiskeskus, *Julkaisusarja A/1/2003*
- Kuronen, Risto: *Jalkaväessä palvelevien varusmiesten motivaatioon vaikuttavat tekijät*. Maanpuolustuskorkeakoulu, yleisesikuntakurssin diplomityö 1995

- Liesinen, Kalle: Armeijan rullista joukkotuotantoon, Kesken oleva matka? Teoksessa Vesa Nissinen (toim.): Kehittyvä varusmieskoulutus. Puolustusvoimien Koulutuksen Kehittämiskeskus, Tutkimuselosteita A/3/2003. Helsinki
- Liesinen, Kalle: Panssarintorjuntakomppanian johtamisharjoitus, majoituskokeilu. Porin Prikaati, Satakunnan Jääkäripataljoona, 1996 (julkaisematon)
- Törnqvist, Kurt: Försvarsvilja och närbesläktade begrepp Definitions- och mätproblem. Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar, Psykologiskt försvar Nr 70. Stockholm, 1975

ISBN 978-951-25-2381-8
ISBN 978-951-25-2382-5 (PDF)
ISSN-L 1796-671x
ISSN 1796-671x (painettu)
ISSN 2242-5446 (verkkajulkaisu)

Maanpuolustuskorkeakoulu
Käyttätymistieteiden laitos
PL 5
04401 Järvenpää
Suomi ▶ Finland

▶ www.mpkk/mil.fi